

NATIONAL INSTITUTE OF

ECONOMIC RESEARCH

ARKIV

KI DOKUMENT

Nr 9
Oktober 2001

**SAMHÄLLSEKONOMISKA
FÖRUTSÄTTNINGAR
FÖR LÖNEBILDNINGEN I SVERIGE**

KI-dokument Nr. 9

Oktober 2001

**SAMHÄLLSEKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR
FÖR LÖNEBILDNINGEN I SVERIGE**

Utgiven av Konjunkturinstitutet
Stockholm 2001

Konjunkturinstitutet (KI) är ett utrednings- och forskningsorgan vars främsta uppgifter är att följa och analysera den ekonomiska utvecklingen, att utarbeta prognoser för den svenska ekonomin och att bedriva forskning i anslutning här till. Konjunkturinstitutet är en myndighet under Finansdepartementet och finansieras till största delen med statsanslag. KI har liksom andra myndigheter en självständig ställning och svarar själv för de bedömningar som redovisas.

Konjunkturläget som publiceras i mars, juni, augusti och november innehåller analyser och prognoser av både den svenska och internationella ekonomin. Till *Konjunkturläget* hör också ett *Analysunderlag*, som utgörs av ett omfattande tabellmaterial. Detta utkommer i mars, augusti och november. *The Swedish Economy* och *Statistical Appendix* är beteckningar för motsvarande dokument på engelska.

I serierna *Arbetspapper* och *KI-dokument* publiceras uppsatser rörande bl.a. metodfrågor och utvärdering av statistik i anknytning till konjunkturbedömning. Forskningsresultat från Konjunkturinstitutet publiceras i serien *Working Paper*. Av dessa publiceras vissa i internationella vetenskapliga tidskrifter och utges då på nytt under beteckningen *Reprints*. Rapporter i båda dessa serier kan beställas, utan kostnad. Titlar i dessa serier finns dokumenterade på hemsidan och kan beställas utan kostnad.

Konjunkturinstitutet
Kungsgatan 12-14
Box 3116
SE-103 62 Stockholm
Telefon: 08-453 59 00, Telefax: 08-453 59 80
E-post: ki@konj.se, Hemsida: www.konj.se

ISSN 1403-8331

Förord

Regeringen har givit Konjunkturinstitutet uppdraget att årligen utarbeta en rapport om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen (prop. 1999/2000:32, Lönebildning för full sysselsättning).

Syftet med rapporten är att tillhandahålla ett kvalificerat faktaunderlag som ska underlätta för arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet att uppnå samsyn kring de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildning i allmänhet och löneförhandlingar i synnerhet. Detta innebär bl.a. att rapporten särskilt avser att belysa olika strukturella frågor och i mindre grad är inriktad på kortsiktiga prognoser.

I kapitel *ett* analyseras de internationella förutsättningarna för den svenska lönebildningen. Kapitlet innehåller såväl en allmän översikt av det internationella konjunkturläget som en analys av löneutvecklingen i omvärlden. I kapitel *två* görs en problemorienterad analys av förhållandet mellan löneutvecklingen å ena sidan och pris- och produktivitsutvecklingen å andra, vilket resulterar i en uppskattning av den långsiktigt hållbara löneutvecklingen. Rapportens *tredje* kapitel fokuserar på bristsituationen på arbetsmarknaden och dess betydelse för bl.a. lönebildningen och den ekonomiska politiken. Kapitel *fyra* och *fem*, redovisar scenarier för den svenska ekonomins utveckling 2001–2008 vid en kortvarig respektive utdragen internationell lågkonjunktur sam vid en sämre respektive bättre fungerande lönebildning.

Stockholm i oktober
Ingemar Hansson
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	7
1 Internationella förutsättningar för lönebildningen	23
2 Löner, priser och produktivitet	33
3 Bristsituationen på arbetsmarknaden.....	45
4 Svensk ekonomi 2001–2008	53
5 Lönebildningens betydelse för den ekonomiska utvecklingen	61

Sammanfattning

En väl fungerande lönebildning är en nödvändig förutsättning för en god samhällsekonomisk utveckling. En lönebildning i samklang med de grundläggande ekonomiska förutsättningarna främjar sysselsättning och produktion samt bidrar till en varaktigt lägre arbetslöshet. En mindre väl fungerande lönebildning riskerar däremot att varaktigt höja arbetslösheten.

Under 1970- och 1980-talen var löneökningarna i Sverige oftast högre än i omvärlden. Detta resulterade i hög inflation och återkommande kostnadskriser, som avhjälpes genom upprepade devalveringar. Denna utveckling blev till slut ohållbar och ledde till ett systemskifte i början av 1990-talet, som innebar en definitiv brytning med den tidigare höginflationsekonomin. Prisstabilitet etablerades som ett överordnat mål för den ekonomiska politiken. Riksdagen har beslutat att Riksbankens mål ska vara prisstabilitet, vilket Riksbanken preciserat som en inflation på 2 procent. De ekonomisk-politiska beslutsfattarna kan därmed sägas i princip ha avsvurit sig möjligheten att genom hög inflation mildra effekterna av alltför höga löneökningar. Ansvar för sysselsättningsutvecklingen har på så vis i praktiken flyttats över till arbetsmarknadens parter.

När kronans växelkurs är rörlig är det inflationsmålet som utgör ankaret för pris- och löneutvecklingen. Vid en eventuell framtida EMU-anslutning utgörs ankaret i stället av en irreversibelt fast växelkurs. I båda fallen ligger ansvaret för lönebildningen och sysselsättningsutvecklingen på arbetsmarknadens parter.

Inflationsmålet utgör ankaret för pris- och löneutvecklingen

Syftet med Konjunkturinstitutets årliga lönerapport är att tillhandahålla kunskap om sambandet mellan lönebildningen och samhällsekonomin. Ytterst är förhoppningen att rapporten bidrar till att förbättra förutsättningarna för arbetsmarknadens parter att utforma lönebildningen på ett sätt som främjar en god samhällsekonomisk utveckling med hög sysselsättning och låg arbetslöshet.

I rapporten belyses såväl konjunkturmässiga som ett antal andra viktiga samhällsekonomiska aspekter på svensk lönebildning i syfte att underlätta för arbetsmarknadens parter att uppnå samsyn kring lönebildningens samhällsekonomiska förutsättningar.

En utgångspunkt är att praktiskt taget hela arbetsmarknaden omfattas av för i år gällande avtal. Ungefär 15 procent av dessa avtal löper ut 2002. Till bilden hör också att de flesta befintliga treårsavtal kan sägas upp under loppet av nästa

år. Detta innebär att löneutvecklingen under den närmaste tiden kommer att påverkas av olika typer av överenskommelser på såväl central som lokal och individuell nivå.

Under de senaste åren har förutsättningarna för lönebildningen förändrats inte enbart genom ett lagfäst prisstabilitetsmål utan även genom tillkomsten av det s.k. Industriavtalet och motsvarande överenskommelser inom flertalet andra avtalsområden. Övriga avtalsområden omfattas av det nyinrättade Medlingsinstitutets regler om medling. Medlingsinstitutet har också till uppgift att på andra sätt verka för en väl fungerande lönebildning.

Utvecklingen har successivt inneburit att löneförhandlingarna sker med större inslag av samförstånd och samsyn kring lönebildningens betydelse för den samhällsekonomiska utvecklingen. Att lönebildningen fungerar väl är en nödvändig förutsättning för att riksdagens och regeringens sysselsättningsmål ska kunna uppfyllas.

Internationella förutsättningar för lönebildningen

Då Sverige är en liten öppen ekonomi är den internationella konjunkturen mycket viktig för svensk tillväxt, sysselsättning och lönebildning. Den redan svaga internationella konjunkturen har dämpats ytterligare under den senaste tiden. Detta var tydligt redan före terrorattacken den 11 september men har sedan dess accentuerats ytterligare. Oklarheterna kring de fortsatta politiska och militära händelseförloppen gör det dock svårt att i dagsläget göra några mer precisa bedömningar.

I denna rapport redovisas därför två alternativa utvecklingsvägar för den internationella konjunkturen. Scenariot med en *kortvarig internationell lågkonjunktur* bygger i hög grad på Konjunkturinstitutets prognos i augusti och medelfristiga bedömning i mars 2001 och innebär att den internationella konjunkturen börjar förstärkas runt årsskiftet. I scenariot med en *utdragen internationell lågkonjunktur* dröjer återhämtningen och världsekonomin tillväxt blir låg 2001 och 2002, varefter det sker en återhämtning. Konsekvenserna av de två utvecklingsvägarna för svensk ekonomi och lönebildning analyseras i kapitel fyra.

En annan viktig förutsättning för den svenska lönebildningen är den internationella löneutvecklingen. Om löneandelen, dvs. lönesummans andel av förädlingsvärdet, är konstant, så gäller en enkel tumregel om att de långsiktiga nominella löneökningarna är lika med summan av inflationen och den långsiktiga tillväxten av arbetsproduktiviteten. Sverige och euroområdet har ungefär samma inflationsmål och det finns inte några skäl att utgå från att Sveriges långsiktiga produktivitetstillväxt skulle skilja sig märkbart från euro-

områdets. Därmed innebär denna tumregel att också löneutvecklingen inom euroområdet utgör en naturlig referenspunkt för den svenska lönebildningen.¹

Löneutvecklingen i euroområdet utgör en naturlig referenspunkt för den svenska lönebildningen

Vid nuvarande rörliga växelkurs skulle alltför höga löneökningar övergångsvis kunna balanseras av en svagare växelkurs, men följden skulle bli att inflationsmålet hotas genom en uppgång i den importerade inflationen utöver inflationseffekterna från de höga löneökningarna. En sådan utveckling skulle därför nödvändiggöra betydande penningpolitiska åtstramningar som dämpar tillväxt och sysselsättning. I den mån Riksbanken förutser de höga löneökningarna kan detta redan i förväg leda till en högre reporänta och en i stället starkare kronkurs för att säkra prisstabiliteten.

Vid ett medlemskap i EMU uppkommer inga effekter på växelkursen, varvid alltför höga löneökningar direkt leder till konkurrensproblem med lägre sysselsättning och högre arbetslöshet som följd.

De svenska lönekostnadsökningarna har överstigit euroområdets lönekostnadsökningar under större delen av perioden 1980–2001 (se diagram 1). Genom högre inflation och återkommande försvagningar av kronan har den svenska industrins konkurrenskraft upprätthållits och till och med förstärkts mätt med s.k. relativ enhetsarbetskostnad i gemensam valuta. (se diagram 2).

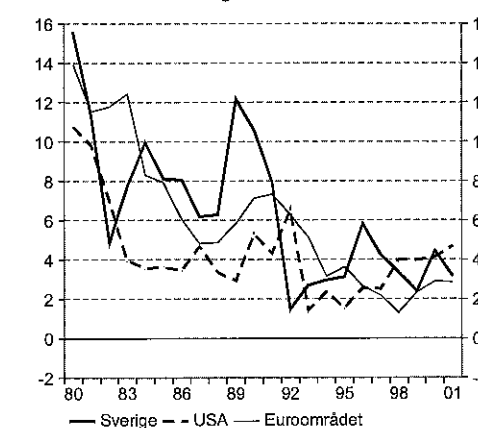
Den lagfästa prisstabilitetspolitiken innebär emellertid att inflationsvägen numera är stängd. Om Sveriges lönekostnader även fortsättningsvis ökar snabbare än euroområdets, samtidigt som Sverige och euroområdet har likartade inflationsmål och likartad produktivitetstillväxt, så kommer detta att leda till en penningpolitisk åtstramning som dämpar tillväxt och sysselsättning i en sådan utsträckning att lönekostnadsökningen bromsas till en hållbar nivå.

Under perioden 1993–2001 beräknas näringslivets lönekostnad per timme i euroområdet öka med i genomsnitt 2,9 procent, vilket därmed utgör en naturlig referenspunkt för den svenska lönebildningen.

Lönekostnadsökningarna i euroområdet uppgår till ca 3 procent

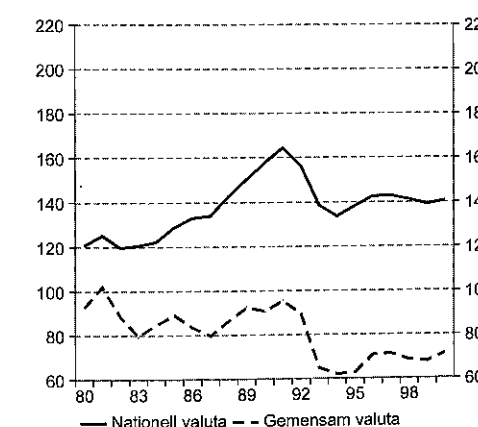
¹ Den s.k. Edinnormen, som utarbetats av arbetsmarknadens parter ekonomer, innebär på samma sätt att den svenska löneutvecklingen ska överensstämma med löneutvecklingen i övriga Västeuropa. Se *I takt med Europa: samhällsekonomiska aspekter på lönebildningen*, LO, 1995.

Diagram 1 Nominell timlönkostnad i näringslivet
Procentuell förändring

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 2 Sveriges enhetsarbetskostnader inom tillverkningsindustrin relativt euroområdet
Index 1970=100

Källor: Bureau of labor Statistics och Konjunkturinstitutet.

I vilken utsträckning löneutveckling kan tjäna som riktmärke för de svenska löneökningarna beror dock bl.a. på produktivitetens utveckling. Konstateras kan att produktivitetstillväxten i euroområdet under senare år varit något långsammare än i Sverige. Om euroområdets långsiktiga produktivitetstökning är högre än den under senare år så kan åtminstone en del av skillnaden i lönekostnadsökning väntas utjämnas genom högre löneökningar i euroområdet snarare än lägre löneökningar i Sverige.

Här och senare angivna löneökningstakter avser total lönekostnadsökning per timme och inkluderar såväl avtalsmässiga som andra kontantlöneökningar, ändringar av avtalsmässiga eller lagstadgade lönebikostnader samt arbetstidsförkortningar. Om t.ex. arbetsgivaravgifterna höjs med 0,5 procentenheter, arbetstiden förkortas med 0,5 procent och tillkommande löneglidning uppskattas till 0,5 procent så ger den nämnda Euroområdesnormen utrymme för kontantlönehöjningar på endast 1,4 procent.

I årets rapport analyseras endast den för hela arbetsmarknaden genomsnittliga löneutvecklingen. Därutöver är det givetvis samhällsekonomiskt önskvärt att olika typer av lönerelationer justeras på ett sätt som främjar balansen på olika delarbetsmarknader. Detta skulle bl.a. kunna medverka till att reducera den långsiktiga hållbara arbetslöshetsnivån. I den mån sådana justeringar skulle öka inkomstspridningen får dock de effektivitetsmässiga fördelarna vägas mot ofördelaktiga fördelningseffekter. Frågan om löneutvecklingen på olika delarbetsmarknader kommer att analyseras mer ingående i kommande års rapporter.

Löner, priser och produktivitet

Enligt den ovan beskrivna tumregeln kan de långsiktiga nominella lönekostnadsökningarna beräknas som summan av inflationsmålet på 2 procent och en långsiktig produktivitetstillväxt. Ett viktigt delsyfte med denna rapport är att närmare analysera denna ofta använda tumregel för att därigenom bidra till ett mera nyanserat och tillförlitligt underlag för lönebildningen.

Ett problem är att det är svårt att precisera och mäta den relevanta produktivitetstillväxten. Den av nationalräkenskaperna uppmätta produktivitetstökningen på BNP-nivå påverkas av beräkningskonventionen att den offentliga sektorn har konstant produktivitet. I den mån detta är felaktigt uppkommer ett mätfel för produktivitetens utveckling på BNP-nivå. Ett sätt att hantera problemet är att utesluta den offentliga sektorn från produktivitetmätningen och endast mäta näringslivets produktivitetens utveckling. Detta kan också vara motiverat i den mån den offentliga sektorn finansieras

på ett sätt som inte påverkar inflationen enligt Riksbankens inflationsmål.

Även för andra sektorer är det svårt att mäta produktiviteten på ett sätt som är relevant för löneökningstrymmet. Exempelvis har produktivitetens utveckling i fastighetssektorn, som inkluderar nyttjandevärdet av småhus och utgör en betydande del av BNP, begränsad relevans för löneökningstrymmet. För finanssektorn är prismätningen och därmed även produktivitetmätningen särskilt osäker.

En mer noggrann beräkning av den långsiktiga löneökningstakten kan därför inkludera olika typer av justeringar exempelvis genom att exkludera vissa sektorer. Det finns dock inte någon invändningsfri ansats och olika typer av approximationer måste göras. Det är också svårt att identifiera den hypotetiska långsiktiga komponenten i produktivitetstökningen från mera kortsiktiga variationer.

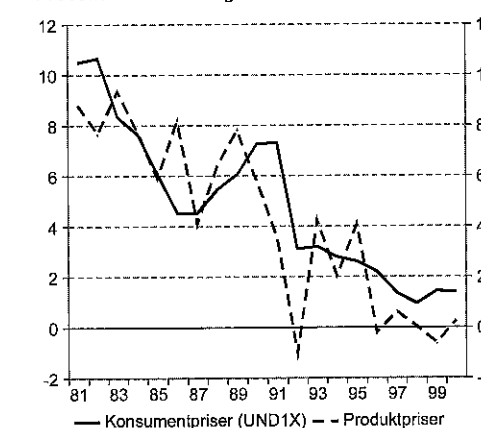
Även om det på detta sätt går att få fram en uppskattning av en för lönebildningen relevant långsiktig produktivitetens utveckling för en del av BNP kan denna normalt inte utan vidare adderas till Riksbankens mål för konsumentprisutvecklingen. Den långsiktiga hållbara löneökningstakten bestäms nämligen av summan av den långsiktiga produktivitetstökningen för den valda delen av BNP och den långsiktiga produktprisutvecklingen för denna del av BNP. Denna produktprisutveckling kan även varaktigt avvika från den målsatta konsumentprisutvecklingen på 2 procent (diagram 3). Om t.ex. svenska exportpriser ökar långsammare än svenska importpriser så ökar de svenska produktpriserna också långsammare än konsumentpriserna, vilket medför ges ett motsvarande lägre löneökningstrymme.

Den långsiktiga hållbara nominella löneökningstakten skulle enligt en sålunda modifierad tumregel beräknas som summan av tre delkomponenter:

- 1) Riksbankens inflationsmål för KPI-utvecklingen på 2 procent,
- 2) långsiktig produktivitetstillväxt för vald del av BNP och
- 3) långsiktig avvikelse mellan produktprisutveckling för vald del av BNP och KPI-inflationen.

Sammantaget kan konstateras att sambandet mellan priser, produktivitet och löner är komplicerat. Även mera välgrundade tumregler för att uppskatta den långsiktiga löneökningstakten bygger på förenklande antaganden och innebär mätproblem. Uppskattningar måste därför tolkas med försiktighet. Trots dessa problem redovisas i kapitel två en grov uppskattning, nämligen att den långsiktiga löneökningstakten ligger någonstans i intervallet 3,6–4,3 procent.

Diagram 3 Produkt- och konsumentpriser
Procentuell förändring

Anm. Produktpriser mäts med deflatorn i näringslivet exkl. finans- och fastighetsverksamhet.
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Den långsiktigt hållbara löneökningstakten bestäms av den långsiktiga produktprisutvecklingen och produktivitetstillväxten. Den uppskattas ligga någonstans i intervallet 3,6–4,3 procent

När det gäller den samhällsekonomiskt lämpliga löneutvecklingen de närmaste åren måste hänsyn även tas till produktreallönen, dvs. nominallönen deflaterad med produktpriserna, i utgångsläget.

Om produktreallönen i utgångsläget överstiger den nivå som ger ekonomisk balans så motverkas investeringar, produktion och sysselsättning i Sverige. För att i detta fall uppnå en samhällsekonomiskt gynnsam utveckling krävs en nedjustering av produktreallönen. Då en alltför hög produktreallön numera inte kan justeras ned genom hög inflation måste detta ske genom lägre nominella löneökningar under en övergångsperiod. Ur samhällsekonomisk synvinkel är det önskvärt att den nominella löneökningstakten bromsas så mycket som möjligt så att ökningen av arbetslösheten under anpassningen blir så liten och kortvarig som möjligt.

Ett viktigt exempel med betydande historisk relevans för Sverige är att en överhettning med höga löneökningar kan resultera i en ohållbart hög produktreallön. Detta var fallet före växelkursjusteringarna i mitten på 1970-talet och i början av 1980- och 1990-talen. Om Sverige åter skulle hamna i ett sådant läge kan anpassningen inte längre ske genom högre inflation. I stället måste produktreallönen anpassas genom övergångsvis lägre nominella löneökningar, dvs. löneökningarna måste under en anpassningsperiod understiga den långsiktiga löneökningstakten.

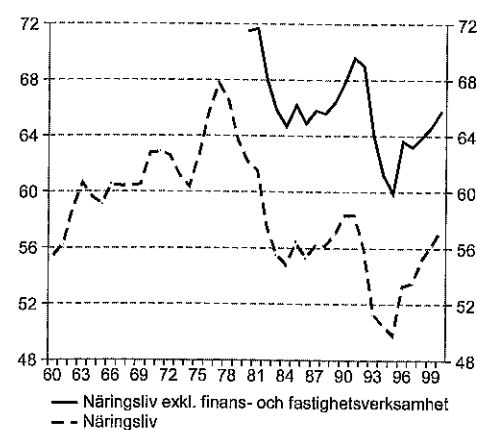
Andra exempel är att växelkursen, det internationellt bestämda kapitalavkastningskravet eller arbetsgivaravgifterna kan ha förändrats på ett sätt som medfört att produktreallönen blivit ohållbart hög utan att detta föregåtts av onormalt höga nominella löneökningar. Även under dessa omständigheter är det samhällsekonomiskt önskvärt att den nominella löneökningstakten bromsas så att produktreallönen anpassas utan en utdragen period med hög arbetslöshet.

Om internationella eller andra förutsättningar i stället ändras på ett för Sverige fördelaktigt sätt, som leder till att den hållbara produktreallönen överstiger aktuell produktreallön, så finns det på motsvarande sätt utrymme för löneökningar utöver den långsiktiga löneökningstakten under en övergångsperiod.

Som framgår av diagram 4 har löneandelen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet ökat påtagligt sedan 1995 och låg under fjolåret förhållandevis nära genomsnittet under de senaste 20 åren.

Detta och övrigt i rapporten redovisat underlag leder till slutsatsen att nuvarande löneandel inte markant avviker från

Diagram 4 Löneandel i näringslivet
Procent

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

en hållbar nivå. Därmed finns det såvitt nu kan bedömas inget samhällsekonomiskt behov av att löneökningarna ska vara lägre än den långsiktiga löneökningstakten för att nedbringa löneandelen. Det finns inte heller några andra tydliga indikationer på att produktreallönen markant skulle avvika från en hållbar nivå.

En annan för lönebildningen viktig slutsats är att trenden med en sedan 1995 ökande löneandel måste brytas för att undvika att Sverige åter hamnar i en situation med ohållbart hög löneandel. Enligt Konjunkturinstitutets augustiprognos ökar löneandelen även 2001 för att därefter minska 2002 och 2003.

Bristsituationen på arbetsmarknaden

En viktig utgångspunkt för den ekonomiska politiken är en bedömning av vilka arbetslöshets- och sysselsättningsnivåer som för närvarande är långsiktigt hållbara. Olika mått på resursutnyttjandet utgör därmed viktiga beslutsunderlag för riksdagen, regeringen och Riksbanken.

Men dessa mått är också av stor betydelse för lönebildningen. Exempelvis ger de underlag för en bedömning av kommande löneökningar utöver de avtalsmässiga. Bristtal för olika sektorer, yrkesgrupper, kompetensnivåer och regioner kan också ge underlag för parternas bedömning av vilka relativa löneändringar som man anser vara påkallade.

Bristsituationen på arbetsmarknaden är viktig för lönebildningen

Om arbetslösheten varaktigt ska kunna hållas på en låg nivå krävs att lönebildningen även vid ett förhållandevis ansträngt resursutnyttjande resulterar i nominella löneökningar som inte överstiger de långsiktigt hållbara. Olika mått på resursutnyttjandet ger därmed information om vilka utmaningar arbetsmarknadens parter ställs inför.

Den nivå på arbetslösheten som är förenlig med stabil inflation och därmed är långsiktigt hållbar brukar benämnas NAIRU. Motsvarande produktionsnivå benämns potentiell BNP. Arbetslöshetsnivåer under NAIRU leder till stigande löne- och prisökningar och är därmed inte hållbara.

Lönebildningens funktionssätt är en av de viktigaste bestämningsfaktorerna för NAIRU. Om lönebildningen fungerar på ett sådant sätt att arbetslösheten kan vara låg utan stigande löne- och prisökningar så är denna arbetslöshetsnivå hållbar, dvs. NAIRU är låg. Potentiell BNP och den därmed förknippade potentiella sysselsättningsgraden är därmed förhållandevis höga. Om lönebildningen däremot resulterar i accelererande löner och priser vid en hög arbetslöshet så är

NAIRU ännu högre. Potentiell BNP och den därmed förknippade potentiella sysselsättningsgraden är då förhållandevis låga.

NAIRU är således inte en utifrån given storhet över vilken arbetsmarknadens parter inte har något inflytande. I stället är såväl den institutionella ramen för lönebildningen som parternas agerande inom denna ram av avgörande betydelse för NAIRU. Den institutionella ramen bestäms bl.a. av riksdagen, t.ex. genom arbetsmarknadspolitiken och inrättandet av Medlingsinstitutet, samt av arbetsmarknadens parter genom Industriavtalet och motsvarande avtal inom andra områden.

En mindre väl fungerande lönebildning innebär en hög NAIRU och därmed en varaktigt hög arbetslöshet medan lönebildning i samklang med de grundläggande samhälls-ekonomiska förutsättningarna bidrar till en varaktigt låg arbetslöshet med hög sysselsättningsgrad och hög BNP.

En lönebildning i samklang med de samhälls-ekonomiska förutsättningarna bidrar till låg arbetslöshet och därmed hög sysselsättning och produktion

Steget från teori till tillförlitlig mätning och därmed adekvat tillämpning inom ekonomisk politik och lönebildning är dessvärre ganska långt när det gäller NAIRU och potentiell BNP. För det första är det inte säkert och kanske inte ens sannolikt att NAIRU är konstant över tiden även vid oförändrade institutionella regler. För det andra är det med dagens statistik och metoder inte möjligt att direkt beräkna NAIRU med en sådan precision att beräkningen utgör ett tillförlitligt underlag för ekonomisk politik och lönebildning. Därför är det lämpligt att betrakta ekonometriska skattningar av NAIRU som en av flera indikatorer på det samlade resursutnyttjandet. Bland andra sådana indikatorer kan nämnas information om bristtal från olika delarbetsmarknader från enkäter som t.ex. Konjunkturinstitutets konjunkturbarometrar.

Den bild som växer fram då tillgängliga indikatorer och bedömningar vägs samman är förhållandevis samstämmig. Den antyder att svensk ekonomi idag befinner sig relativt nära en långsiktigt hållbar nivå för arbetslösheten och att produktionsgapet, dvs. skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP, är förhållandevis nära noll.

Osäkerheten är dock betydande. Det är t.ex. fortfarande svårt att bedöma hur den svenska lönebildningen kommer att fungera framöver i den nya institutionella ramen med bl.a. prisstabilitet, Industriavtal och motsvarande överenskommelser inom andra områden. Mot denna bakgrund och då föreliggande rapport utgör beslutsunderlag för arbets-

marknadens parter avseende lönebildningen redovisas i kapitel fem beräkningar av den ekonomiska utvecklingen 2002–2008 vid en samhälls-ekonomiskt sämre respektive en samhälls-ekonomiskt bättre fungerande lönebildning.

Om inte lönebildningen fungerar bättre än vad som framkommer av tillgängliga indikatorer så ligger faktisk BNP nära potentiell BNP

Svensk ekonomi 2001–2008

I scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur leder den närliggande internationella konjunkturförstärkningen till att Sveriges BNP växer med 2,7 procent 2002 och 2003 samt med ca 2 procent per år därefter (se diagram 5). NAIRU antas vara ca 4 procent och den faktiska arbetslösheten ligger kvar på denna nivå (se diagram 7). Därmed ligger även löneökningstakten kvar på ca 4 procent motsvarande den långsiktigt hållbara nivån. Den av riksdagen och regeringen målsatta reguljära sysselsättningsgraden ökar till 78,6 procent 2004, vilket understiger målet på 80 procent (se diagram 6).

Skatterna sänks i den utsträckning som målet om 2 procent offentligt finansiellt sparande i genomsnitt över en konjunkturcykel tillåter. Detta medför skattesänkningar på sammanlagt närmare 50 miljarder kronor fram till och med 2008.

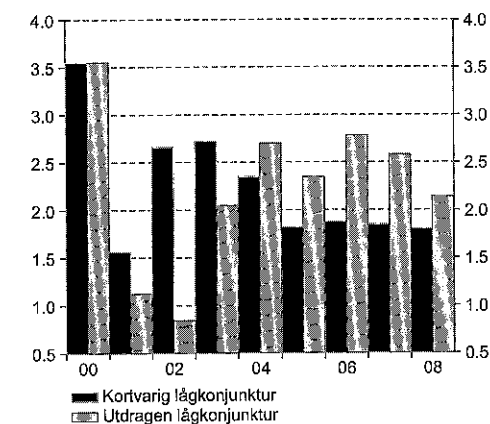
Om den internationella lågkonjunkturen blir kortvarig beräknas arbetslösheten förbli ca 4 procent

I det andra scenariot med en utdragen internationell lågkonjunktur växer Sveriges BNP med endast 0,8 procent nästa år. Därefter sker en förbättring av den internationella konjunkturen, vilket ger en årlig tillväxt på i genomsnitt ca 2,5 procent (se diagram 5). Arbetslösheten ökar till som högst 5,3 procent 2003 och 2004, och sjunker därefter successivt till ca 4 procent 2008 (se diagram 7).

Om den internationella lågkonjunkturen blir utdragen beräknas arbetslösheten öka till drygt 5 procent samtidigt som löneökningarna dämpas

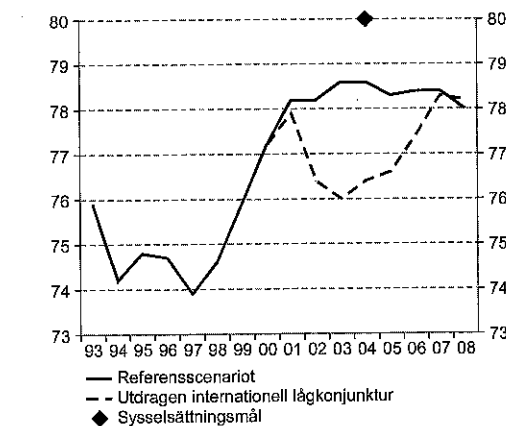
Den högre arbetslösheten leder till löneökningar som understiger 4 procent (se diagram 8). De dämpade löneökningarna

Diagram 5 BNP
Procentuell förändring

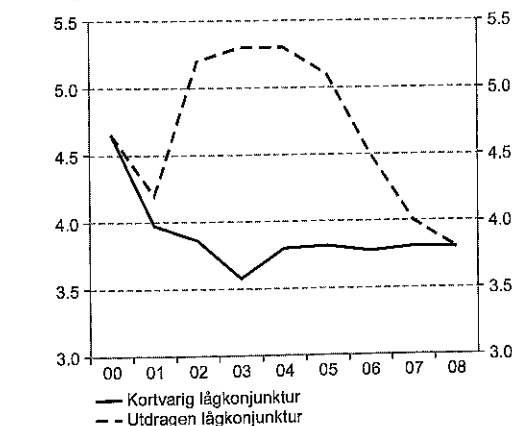
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 6 Reguljär sysselsättningsgrad
I procent av befolkningen i åldern 20-64 år

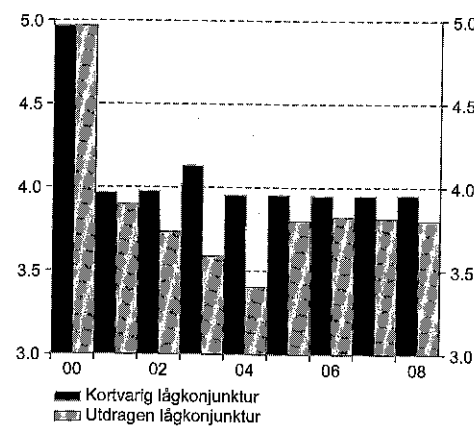

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

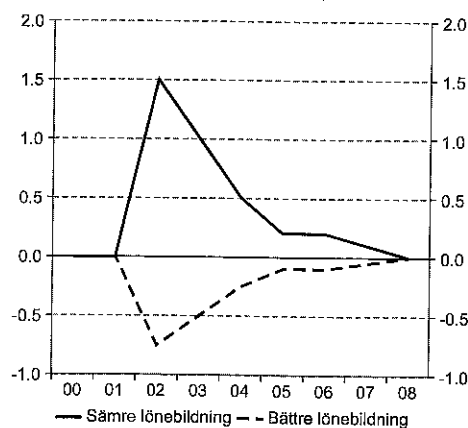
Diagram 7 Öppen arbetslöshet

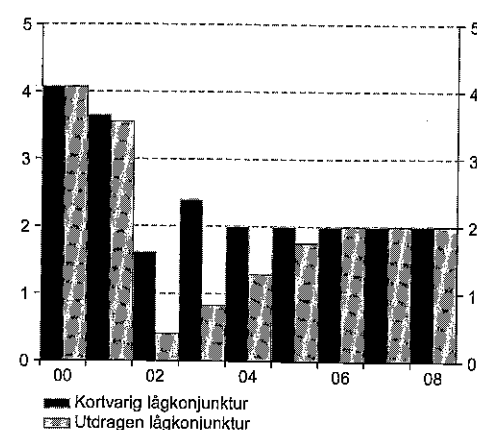
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 8 Nominell lön
Procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 9 Reporäntan
Avvikelse från referensscenariot i procentenheter

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 10 Finansiellt sparande i offentlig sektor
Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

samt det allmänt lägre kapacitetsutnyttjandet minskar inflationstrycket i ekonomin. Efterhand som detta beaktas i Riksbankens prognoser sänks reporäntan, vilket i någon mån motverkar den svenska konjunkturavmattningen (se diagram 9). När konjunkturer återhämtar sig stiger löneökningstakten och kapacitetsutnyttjandet. Reporäntan höjs då för att balansera det tilltagande inflationstrycket.

Den utdragna lågkonjunkturer leder till att den reguljära sysselsättningsgraden 2004 begränsas till 76,4 procent, vilket är väsentligt lägre än sysselsättningsmålet. Den svagare konjunkturutvecklingen leder också till ett lägre offentligt sparande, men sparandet förblir positivt trots den utdragna långkonjunkturer (se diagram 10).

Återhämtningen av konjunkturer leder till att BNP och sysselsättning ökar till ungefär samma nivåer 2008 som i scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur. Därmed ger de två scenarierna ungefär samma sammanlagda skattesänkningar fram till och med 2008.

Skatterna kan sänkas med närmare 50 miljarder kronor även vid en utdragen internationell lågkonjunktur

Den svagare konjunkturutvecklingen beräknas ge en förhållandevis begränsad dämpning av löneökningstakten. Om löneökningarna hade dämpats i större utsträckning så hade Riksbanken sänkt reporäntan ytterligare, vilket i något högre grad hade motverkat konjunkturdämpningen bl.a. genom att stimulera tillgångspriser, investeringar, konsumtion och export. De kortsiktigt lägre lönerna hade å andra sidan övergångsvis försvagat hushållens disponibla inkomster, vilket tenderar att dämpa konsumtionen. Nettoeffekten på tillväxten är svår att bedöma och beror bl.a. på hur snabbt Riksbanken tar hänsyn till den lägre löneökningstakten. Konjunkturinstitutets bedömning är dock att en något större dämpning av löneökningstakten vid en utdragen internationell lågkonjunktur sammantaget i någon mån skulle mildra den svenska konjunkturförsvagningen.

Vid en utdragen internationell lågkonjunktur kan den svenska konjunkturförsvagningen i någon mån mildras genom en mera markant dämpning av löneökningstakten

Lönebildningens betydelse för den ekonomiska utvecklingen

Arbetslösheten i Sverige är fortfarande hög jämfört med den nivå som rådde under 1980-talet. Arbetslösheten är också, enligt Konjunkturinstitutets bedömning, högre än den s.k. friktionsarbetslöshet som är nödvändig för att utbud och efterfrågan på arbetskraft ska matchas på ett samhällsekonomiskt effektivt sätt. Även sysselsättningsgraden är låg i förhållande till den som uppnåddes under 1980-talet och i förhållande till sysselsättningsmålet.

Varaktigt lägre arbetslöshet och högre sysselsättning förutsätter en väl fungerande lönebildning. För att närmare analysera lönebildningens betydelse för den ekonomiska utveckling redovisas två scenarier med en samhällsekonomisk sämre respektive en bättre samhällsekonomisk fungerande lönebildning. Referensscenariot är scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur, där lönebildningen fungerar på ett sådant sätt att NAIRU uppgår till ca 4 procent.

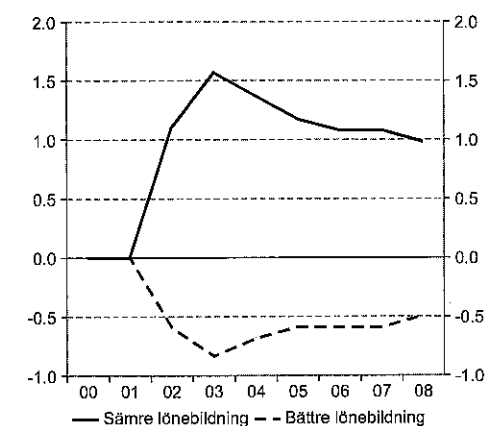
Scenariot med en *sämre fungerande lönebildning* karaktäriseras av en arbetsmarknad med en mindre grad av samsyn och samförstånd samt en högre grad av kompensationsstänkande. Lönebildningen präglas av lönekonkurrens och tar i praktiken endast i liten utsträckning hänsyn till hur löneökningarna påverkar sysselsättning och arbetslöshet. Skillnaden antas vara så stor att det vid den sämre fungerande lönebildningen krävs en procentenhets högre arbetslöshet för att undvika inflationsdrivande löneökningar, dvs. NAIRU uppgår till ca 5 procent.

Redan nuvarande arbetslöshet på 4 procent ger därför upphov till inflationsdrivande löneökningar, då lönerna ökar med 1,1 procentenheter mer än i referensscenariot (se diagram 11).

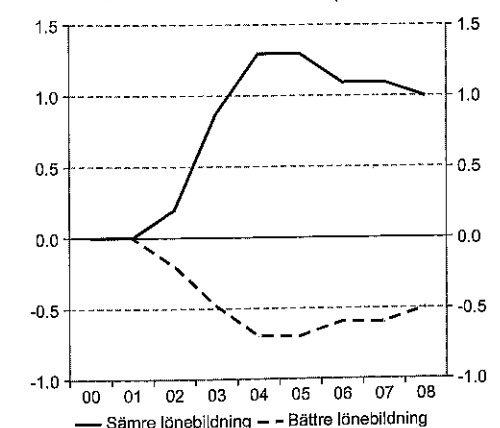
De inflationsdrivande löneökningarna leder samtidigt till något högre reallöner. Det högre inflationstrycket resulterar i en högre reporänta från och med 2002 (se diagram 9). Därmed bromsas tillväxten och sysselsättningen i en sådan utsträckning att inflationen nedbringas till ca 2 procent från och med 2004. Den lägre tillväxten leder till högre arbetslöshet och lägre löneökningar så att löneökningarna 2008 uppgår till ca 4 procent medan arbetslösheten är en procentenhet högre än i referensscenariot (se diagram 12).

Den sämre fungerande lönebildningen leder således till långsiktigt högre arbetslöshet, lägre sysselsättning och lägre BNP (se diagram 13). Därmed blir sysselsättningen väsentligt lägre än sysselsättningsmålet 2004 (se diagram 14).

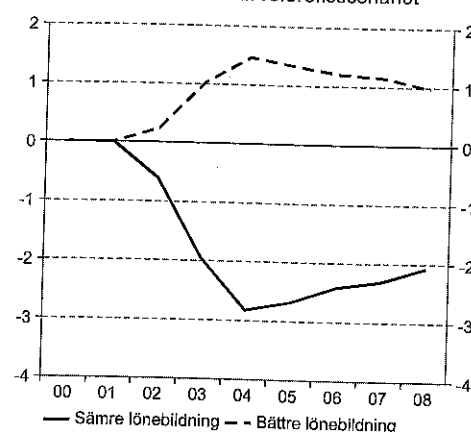
En sämre fungerande lönebildning medför högre arbetslöshet och lägre sysselsättning

Diagram 11 Nominell lön
Procentuell avvikelse från referensscenariot

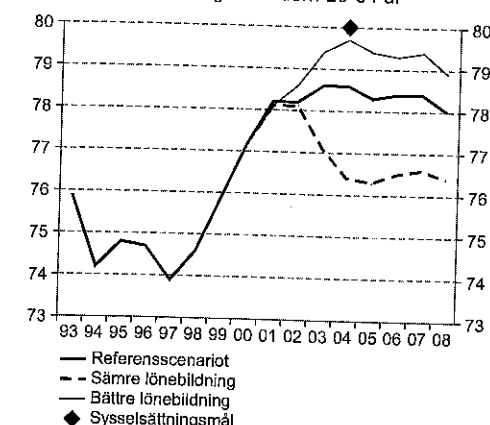
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 12 Arbetslöshet
Avvikelse från referensscenariot i procentenheter

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 13 BNP-nivå
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 14 Reguljär sysselsättningsgrad
I procent av befolkningen i åldern 20-64 år

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Den lägre sysselsättningen medför lägre kommunala skatteintäkter och därmed lägre kommunal konsumtion. Då en sämre fungerande lönebildning leder till lägre sysselsättning och högre arbetslöshet blir även statens skattebaser mindre och statens utgifter för bl.a. arbetslöshetsunderstöd högre. Därmed krävs högre skattesatser för att nå det erforderliga offentliga sparandet på 2 procent 2008. Den sämre fungerande lönebildningen leder därför till, jämfört med referensscenariot, högre skatter motsvarande 32 miljarder kronor 2008, vilket förklarar merparten av de lägre disponibla inkomsterna.

Den huvudsakliga effekten på disponibel inkomst av lägre sysselsättning uppkommer således indirekt genom att skattebaserna blir mindre och de offentliga utgifterna blir högre, vilket övervältras på hushållen genom högre skattesatser. Den sämre fungerande lönebildningen drabbar på så vis hushållen inte enbart genom högre arbetslöshet utan även genom lägre kommunal och privat konsumtion. Detta illustrerar lönebildningens stora samhällsekonomiska betydelse.

Högre arbetslöshet och lägre sysselsättning följs av högre skattesatser samt lägre offentlig och privat konsumtion

Scenariot med en *bättre fungerande lönebildning* karakteriseras av en högre grad av samsyn och samförstånd på arbetsmarknaden. Lönebildningen präglas inte av kompensations-tänkande och tar i betydande utsträckning hänsyn till hur löneökningarna påverkar sysselsättning och arbetslöshet. Skillnaden antas vara så stor att det vid den bättre fungerande lönebildningen är möjligt att varaktigt reducera arbetslösheten med 0,5 procentenheter mer än i referensscenariot, dvs. NAIRU uppgår till ca 3,5 procent.

Det sålunda undersökta intervallet för lönebildningen motsvarande NAIRU mellan ca 3,5 och ca 5 procent är förhållandevis begränsat både jämfört med rådande osäkerhet och jämfört med lönebildningens potentiella betydelse för den långsiktigt hållbara arbetslösheten.

Då NAIRU i scenariot med en bättre fungerande lönebildning understiger nuvarande arbetslöshet på ca 4 procent blir löneökningarna i detta scenario initialt något lägre än i referensscenariot (se diagram 11). Detta leder på kort sikt till en lägre inflation men också till något lägre reallön.

Det lägre inflationstrycket leder till en lättare penningpolitik med en lägre reporänta från och med 2002 (se diagram 9). Detta stimulerar tillväxten och sysselsättningen i en sådan utsträckning att inflationen ökar till målsatta 2 procent från och med 2004. Den sålunda högre tillväxten leder till högre sysselsättning och lägre arbetslöshet, så att arbetslösheten

2008 motsvarar NAIRU på ca 3,5 procent, varvid löneökningstakten ökat till 4 procent. De initialt lägre reallöneökningarna har då balanserats av motsvarande högre reallöneökningar under anpassningsförloppet, så att reallönen 2008 blir densamma som i övriga scenarior.

Den bättre fungerande lönebildningen leder således långsiktigt till lägre arbetslöshet, högre sysselsättning och högre BNP, medan reallön och kapitalavkastning inte påverkas.

En kortvarig lågkonjunktur i kombination med en bättre fungerande lönebildning beräknas ge en reguljär sysselsättningsgrad som ligger strax under målsatta 80 procent år 2004. Sysselsättningsmålet beräknas således uppnås endast om den internationella lågkonjunkturen blir kortvarig i kombination med att lönebildningen fungerar ännu något bättre än motsvarande en NAIRU på ca 3,5 procent.

En förutsättning för att riksdagens och regeringens sysselsättningsmål ska uppnås är att lönebildningen fungerar mycket väl

Den högre sysselsättningen medför högre kommunala skatteintäkter och därmed högre kommunal konsumtion. Den offentliga sektorns finansiella sparande 2008 nedbringas till målsatta 2 procent genom att skattesatserna sänks med motsvarande 12 miljarder kronor 2008 utöver skattesänkningarna i referensscenariot. De sammanlagda skattesänkningarna uppgår därmed till 62 miljarder kronor, se tabell 1.

Tabell 1 Sammanlagda skattesänkningar 2008 vid kortvarig lågkonjunktur

Avvikelser från referensscenariot, miljarder kronor

	Sammanlagda skattesänkningar
Sämre fungerande lönebildning	18
Referensscenario	50
Bättre fungerande lönebildning	62

Källa: Konjunkturinstitutet.

Den bättre fungerande lönebildningen gynnar således hushållen inte enbart genom lägre arbetslöshet utan även genom högre kommunal konsumtion och högre privat konsumtion. Även detta scenario illustrerar således lönebildningens stora samhällsekonomiska betydelse.

Avslutning

Sammanfattningsvis kan konstateras att den långsiktiga löneökningstakten är svår att beräkna, men uppskattningarna i denna rapport indikerar att den ligger någonstans i intervallet 3,6–4,3 procent. Den kortsiktigt samhällsekonomiskt mest lämpliga löneökningstakten avviker emellertid normalt från den långsiktiga. En orsak kan vara att löneandelen eller produktreallönen i ursprungsläget avviker från långsiktigt hållbara nivåer. Enligt Konjunkturinstitutets bedömning synes så inte vara fallet för närvarande.

En annan orsak kan vara att NAIRU ändå är lägre än faktisk arbetslöshet, t.ex. som följd av en numera bättre fungerande lönebildning. Om så är fallet är det samhällsekonomiskt angeläget att arbetslösheten så snart som möjligt nedbringas till den lägsta hållbara nivån. För att uppnå detta krävs att löneökningarna under en övergångsperiod understiger den långsiktiga löneökningstakten.

Ett ytterligare samhällsekonomiskt skäl för återhållsamma löneökningar härrör från att det råder en asymmetri då de samhällsekonomiska problemen med en övergångsvis alltför hög lönenivå är betydligt allvarigare än de samhällsekonomiska problemen med en övergångsvis alltför låg lönenivå. Om lönerna blir högre än vad som är förenlig med ekonomisk balans så leder detta till en anpassning där reallönen reduceras genom att arbetslösheten övergångsvis överstiger NAIRU. Detta ger samhällsekonomiska nackdelar i form av högre arbetslöshet och lägre produktion. Om lönerna blir lägre än vad som är förenligt med ekonomisk balans så resulterar detta i en anpassning där reallönen ökar genom att arbetslösheten övergångsvis understiger NAIRU. Detta ger samhällsekonomiska fördelar i form av lägre arbetslöshet och högre produktion men också nackdelar genom att ekonomin bringas i obalans, varvid reallönen kanske under flera år understiger vad som krävs för ekonomisk balans. Även om stor vikt läggs vid dessa nackdelar så synes det stå klart att löner utöver den nivå som ger balans ger större samhällsekonomiska problem än löner som understiger denna nivå. Då stor osäkerhet råder avseende såväl den långsiktiga löneökningstaktens nivå som huruvida nuvarande löneandel och produktreallön överstiger eller understiger sina balansnivåer, utgör denna asymmetri ett skäl för återhållsamma löneökningar.

Konjunkturinstitutet gör bedömningen att det kan vara samhällekonomiskt önskvärt att löneökningstakten under de närmaste åren något understiger den långsiktiga. Detta med hänsyn till de osäkra konjunkturutsikterna samhällsekonomiska fördelarna med högre sysselsättning i det fall NAIRU skulle understiga 4 procent samt ovan nämnd asymmetri. Då intervallet för den långsiktiga löneökningstakten uppskattas till 3,6–4,3 procent talar detta för en löne-

ökningstakt runt 3–3,5 procent under de närmaste åren. En sådan löneökningstakt skulle också ligga mera i linje med den genomsnittliga löneökningstakten inom euroområdet.

En genomsnittlig löneökningstakt på runt 3–3,5 procent under de närmaste åren skulle främja en fördelaktig samhällsekonomisk utveckling och ligger mera i linje med utvecklingen inom euroområdet

1 Internationella förutsättningar för lönebildningen

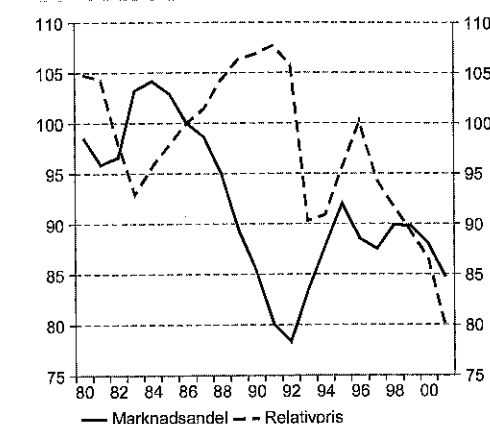
Sveriges ekonomi har blivit allt mer beroende av den internationella ekonomin genom den pågående globala integrationen av produkt-, arbets- och kapitalmarknaderna. Det starka utlandsberoendet gör att variationer i den internationella efterfrågan på svensk export får stort genomslag på den svenska ekonomin och i förlängningen också på den svenska lönebildningen. Exportutvecklingen, eller mer generellt produktionens allokering mellan olika länder, beror också på utvecklingen av Sveriges internationella konkurrenskraft, som i sin tur bestäms av den svenska löneutvecklingen jämfört med löneutvecklingen i omvärlden.

Diagram 15 visar utvecklingen av det svenska exportpriset på bearbetade varor i förhållande till motsvarande pris i OECD. Relativpriset steg under större delen av 1980-talet samtidigt som Sveriges internationella marknadsandel minskade. I samband med övergången till flytande växelkurs 1992 sjönk relativpriset med stigande marknadsandel som följd. Sedan 1996 har däremot såväl relativpriset som marknadsandelen sjunkit successivt. Detta kan delvis förklaras av att den mycket snabba produktivitetens utvecklingen för bl.a. telekomprodukter lett till sjunkande relativa priser för viktiga svenska exportvaror.

Eftersom priset i hög grad styrs av produktionskostnaden, som i sin tur framförallt består av lönekostnader, bestäms relativprisutvecklingen huvudsakligen av den relativa lönekostnadsutvecklingen. Produktivitetens utvecklingen är också en viktig faktor i detta sammanhang. Ju mer produktiv arbetskraften är, desto lägre blir lönekostnaderna per producerad enhet. Eftersom Sverige har ett liknande inflationsmål som euroområdet, och på längre sikt troligen ungefär samma produktivitetens utveckling, så förutsätter en bibehållen internationell konkurrenskraft att svenska nominella löneökningar på längre sikt inte överstiger löneökningarna i euroområdet.

Utgångspunkten för den långsiktigt hållbara nominella löneutvecklingstakten är således att den bestäms av summan av inflationsmålet och den trendmässiga produktivitetens utvecklingen. Under 1970- och 1980-talen efterföljdes inte denna tumregel utan de svenska löneökningarna låg systematisk över omvärldens. Detta resulterade i en utveckling där återkommande kostnadskriser tillfälligt avhjälpes genom devalveringar. Denna utveckling blev till slut ohållbar och ledde till ett systemskifte i början av 1990-talet, som innebar en definitiv brytning med den tidigare höginflationsekonomin. Prisstabilitet etablerades som ett överordnat mål för den ekonomiska politiken. Därmed flyttades också i praktiken ansvaret för sysselsättningsutvecklingen över på

Diagram 15 Marknadsandel och relativpris
Export av bearbetade varor till 14 OECD-länder,
index 1986=100

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

arbetsmarknadens parter i och med att ekonomisk-politiska beslutsfattare i princip avsvor sig möjligheten att genom justeringar av den nominella växelkursen mildra effekterna av alltför höga löneökningar.

Det faktum att växelkursen är rörlig förändrar ingenting i sak när det gäller slutsatsen att svenska nominella löneökningar på lång sikt måste följa omvärldens löneökningar. Det är visserligen i princip möjligt att konkurrenskraften skulle kunna bibehållas genom att höga svenska löneökningar balanseras av en försvagning av växelkursen. En sådan utveckling skulle dock förr eller senare tvinga fram penningpolitiska åtstramningar dels på grund av att den inhemska inflationen ökar vid höga löneökningar dels därför att den svagare växelkursen skulle ge upphov till en högre s.k. importerad inflation.

Den internationella konjunkturutvecklingen

Aktiviteten i den globala ekonomin har försvagats. Uppbromsningen inleddes med en kraftig tillbakagång i den informations- och kommunikationsteknologiska sektorn (den s.k. IKT-sektorn) och bilindustrin i främst USA. Detta har sedan haft dämpande effekter på den globala ekonomin. Sämre vinstutsikter för företag inom i första hand dessa sektorer har lett till betydande fall på världens aktiebörser. Nedgången har drabbat både investeringarna och sysselsättningen. Ökad osäkerhet på arbetsmarknaden och lägre aktiekurser har dämpat den privata konsumtionen. Hushållens reala köpkraft har reducerats som en följd av högre olje- och livsmedelspriser. I Konjunkturinstitutets senaste prognos från augusti förutsågs en påtaglig dämpning av BNP-tillväxten för OECD-området under innevarande år. Avmattningen i världskonjunkturen bedömdes dock bli relativt kortvarig och en återhämtning förutsattes redan i slutet av innevarande år. Till grund för denna prognos låg bl.a. antaganden om en återgång till en lägre inflationstakt och synbara effekter av lättnader i finans- och penningpolitiken i USA och euroområdet. I USA förutsågs den svagare konjunkturen leda till en ökad arbetslöshet som väntades stiga från 4,5 procent 2001 till 5,1 procent 2002 (se tabell 2). I euroområdet förutspåddes däremot arbetslösheten fortsätta att sjunka från 8,4 procent i år till 8,1 procent nästa år.

Tabell 2 Internationell utveckling vid kortvarig lågkonjunktur

Procentuell förändring

	1993– 1998	1999	2000	2001	2002	2003
BNP-tillväxt						
USA	3,6	4,1	4,2	1,6	2,5	3,1
Euroområdet	1,7	2,5	3,4	1,9	2,4	2,7
Japan	1,2	0,8	1,5	-0,2	0,3	1,5
Inflationstakt						
USA	2,5	2,2	3,4	3,2	2,4	2,6
Euroområdet	2,7	1,1	2,3	2,8	1,9	1,9
Japan	0,7	-0,3	-0,6	-0,6	-0,4	0,0
Arbetslöshet						
USA	5,6	4,2	4,0	4,5	5,1	5,2
Euroområdet	11,3	10,0	9,0	8,4	8,1	7,8
Japan	3,2	4,7	4,7	5,0	5,6	–

Källor: OECD, IMF och Konjunkturinstitutet.

Den senaste tiden har det kommit en rad indikationer på att den internationella konjunkturen har mattats av snabbare än vad som tidigare förutsågs. Denna nya information antyder att den internationella konjunkturutvecklingen blir svagare än enligt Konjunkturinstitutets augustiprogno. Oklarheterna kring de fortsatta politiska och militära händelseförloppen i kölvattnet av terrordåden den 11 september gör det dock svårt att i dagsläget göra några mer precisa bedömningar.

Mot denna bakgrund analyseras i denna rapport två alternativ avseende den internationella konjunkturutvecklingen och dess effekter på svensk ekonomi och lönebildning. Scenariot med en *kortvarig internationell lågkonjunktur* sammanfaller i hög grad på Konjunkturinstitutets prognos i augusti och medelfristiga bedömning i mars 2001 och innebär att den internationella konjunkturen börjar återhämta sig redan i slutet av 2001. I scenariot med en *utdragen internationell lågkonjunktur* dröjer däremot återhämtningen.

Dessa två scenarier för den internationella konjunkturutvecklingen utgör en övre respektive en undre gräns i ett rimligt osäkerhetsintervall för den internationella konjunkturutvecklingen under de närmaste åren.

Den internationella utvecklingen i scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur sammanfattas i tabell 3. I detta scenario växer BNP inom OECD-området med drygt 2 procent 2002 och därefter med ca 2,5 procent per år. Den svenska marknadstillväxten ökar från 3,4 procent 2001 till 5,3 procent 2002 för att därefter växa med mellan 6 och 7 procent per år.

Tabell 3 Scenario med en kortvarig lågkonjunktur
Procentuell förändring respektive procent

	2001	2002	2003	2004	2005– 2008
BNP, OECD	1,5	2,1	2,6	2,5	2,5
KPI, OECD	2,4	1,8	2,0	2,1	2,1
Marknadstillväxt, OECD 14	3,4	5,3	6,9	6,5	6,5
Styrränta ¹ , EMU	3,50	3,75	4,50	4,75	4,75

¹ I slutet av respektive år.

Källa: Konjunkturinstitutet.

I scenariot med en utdragen internationell lågkonjunktur är det inledningsvis främst den amerikanska ekonomin som hamnar i en betydligt djupare och mera långvarig konjunktursvacka. Så småningom får dock utveckling även betydande återverkningar för den ekonomiska utvecklingen i världen i övrigt. Scenariot är utformat så att den internationella konjunkturutvecklingen är klart svagare än vad som enligt Konjunkturinstitutets bedömning utgör den mest sannolika utvecklingen.

Utgångspunkten för scenariot är dels att den internationella konjunkturen försvagats redan före den 11 september, dels att terrorattackerna får negativa återverkningar på konsumtions- och investeringsviljan i USA, inte bara i år utan även under 2002 och 2003. Den lägre konsumtionsbenägenheten är bl.a. en effekt av att de amerikanska hushållens sparande under en lång tid har varit mycket lågt och att hushållen därför kan förväntas öka sitt sparande som en följd av lägre förväntade inkomster och högre osäkerhet. Den lägre konsumtionsbenägenheten beror också på en i detta scenario fortsatt försvagning av börserna och en snabbare ökning av arbetslösheten.

Fortsatt fallande företagsvinster och ett allt lägre resursutnyttjande leder dessutom till att investeringarna fortsätter att minska. Den svagare utvecklingen av den totala efterfrågan och den snabbare försvagningen av dollarn bromsar i sin tur importtillväxten. Den svagare efterfrågeutvecklingen bidrar även till ett lägre inflationstryck. Såväl penningpolitiken som finanspolitiken antas därför ges en betydligt mera expansiv inriktning än enligt augustiprognosen, vilket motverkar försvagningen särskilt på något längre sikt. BNP-tillväxten i USA uppgår i detta scenario till 0 procent 2002 och till nästan 2 procent 2003. Därefter växer BNP med mellan 3 och 4 procent per år fram till 2008.

Konjunkturavmattningen blir i detta scenario mera utdragen såväl i USA som globalt. En snabbare försvagning av dollarn och vikande amerikansk import hämmar omvärldens exporttillväxt. Företags- som konsumentförtroendet försvagas också i omvärlden, vilket medverkar till en svagare global efterfrågeutveckling. Den svagare internationella konjunkturutvecklingen sprids även via de allt starkare globala

finansiella länkarna. Exempelvis blir omvärldens avkastningar på direktinvesteringar i USA lägre och scenariots sämre borsklimate gäller inte bara USA-börser utan också övriga börser.

Tabell 4 Scenario med en utdragen lågkonjunktur
Procentuell förändring respektive procent

	2001	2002	2003	2004	2005– 2008
BNP, OECD	0,8	0,3	1,9	2,6	3,1
KPI, OECD	2,0	1,0	1,3	1,8	2,0
Marknadstillväxt, OECD 14	1,5	-0,2	4,7	6,9	8,2
Styrränta ¹ , EMU	2,75	2,50	3,00	4,25	4,75

¹ I slutet av respektive år.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 4 sammanfattar den internationella ekonomiska utvecklingen i detta scenario. Trots att den svagare världskonjunkturen möts av kraftiga lättnader av finans- och penningpolitiken på de flesta håll, faller BNP-tillväxten till under en halv procent 2002. Även 2003 är tillväxten betydligt lägre än i scenariot med en kortvarig lågkonjunktur. Under den därpå följande återhämtningen ökar tillväxten till ca 3 procent, vilket överstiger vad som bedöms vara den långsiktigt potentiella tillväxttakten för världsekonomin.

Effekterna av de två internationella scenarierna för svensk ekonomi och lönebildning analyseras i kapitel fyra.

Löner och lönekostnader

I detta avsnitt analyseras lönekostnadsutvecklingen i Sverige jämfört med omvärlden. Lönekostnaden är arbetsgivarens kostnad för arbetskraften och inkluderar såväl den direkta lönen som kollektiva avgifter och eventuella indirekta löneskatter. För att öka jämförbarheten i lönekostnadsutvecklingen mellan länder används statistik från OECD.

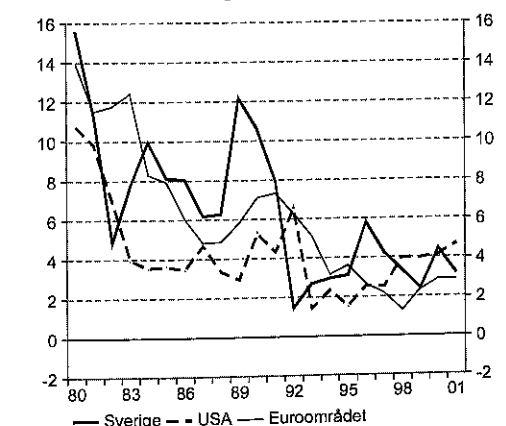
Tabell 5 Lönekostnad per timme i näringslivet
Procentuell förändring

	1993– 1997	1998	1999	2000	2001
Sverige	3,8	3,3	2,4	4,4	3,2
Euroområdet	3,3	1,3	2,3	2,8	2,9
USA	2,1	4,0	4,0	4,1	4,7

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 16 visar näringslivets nominella lönekostnadsutveckling i nationell valuta. Som framgår av diagrammet har

Diagram 16 Nominell timlönekostnad i näringslivet
Procentuell förändring

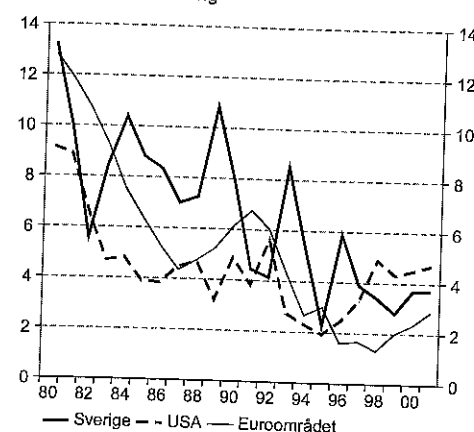
Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

de svenska lönekostnadsökningarna under större delen av perioden varit högre än i både euroområdet och USA.² Detta gäller framförallt i slutet av 1980-talet, då svenska löner steg mycket snabbt. Lönekostnaderna steg även förhållandevis kraftigt 1995–1996 som en följd av höga avtalade löneökningar, en ny löneavgift för att finansiera Sveriges EU-medlemskap och höjda avgifter till vissa avtalsenliga pensionsförsäkringar. Lönekostnadsökningarna i Sverige har i allmänhet varit högre än i euroområdet sedan 1996. Sett över hela perioden 1993–2001 uppgår den genomsnittliga lönekostnadsökningen till 3,6 procent i Sverige och 2,9 procent i euroområdet (se tabell 5).

Den mycket stora ökningen av arbetslösheten i början av 1990-talet tillsammans med övergången till prisstabilitetspolitik med en målsatt inflation på 2 procent bidrog till att de svenska lönekostnaderna steg långsammare under 1990-talet än under 1980-talet (se diagram 17). Större delen av arbetsmarknaden slöt 1991 avtal i linje med Rehnberg-kommissionens stabiliseringsavtal. Detta innebar nästan en halvering av de avtalsmässiga löneökningarna jämfört med åren innan. Även 1993 års avtalsrörelse resulterade i betydligt lägre löneökningar än tidigare års avtalsrörelser.

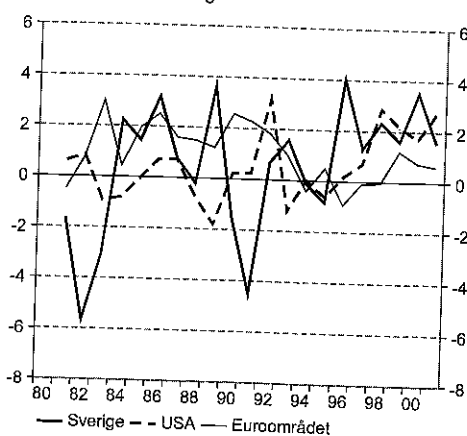
Som framgår av tabell 6 har inte bara de nominella lönekostnaderna utan även de nominella lönerna ökat snabbare i Sverige än i euroområdet. Sett över hela perioden 1993–2001 uppgår den genomsnittliga löneökningen till 3,8 procent i Sverige och 2,7 procent i euroområdet.

Diagram 17 Nominell timlön i näringslivet
Procentuell förändring

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 18 Real timlön i näringslivet
Procentuell förändring

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Tabell 6 Nominell och real lön per timme i näringslivet
Procentuell förändring

	1993– 1997	1998	1999	2000	2001
Sverige					
Nominell lön	4,2	3,3	2,4	4,4	3,2
Real lön	1,2	2,3	1,6	3,5	1,5
Euroområdet					
Nominell lön	3,0	1,3	2,3	2,9	2,9
Real lön	0,0	-0,1	1,2	0,7	0,6
EU-området					
Nominell lön	3,2	2,1	2,9	3,3	3,2
Real lön	0,2	0,5	1,6	1,4	1,0
USA					
Nominell lön	2,1	4,0	4,0	4,1	4,7
Real lön	-0,2	2,9	2,1	1,7	2,7

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

² Spridningen i lönekostnadsökningar är förhållandevis stor mellan länder i euroområdet. Tyskland och Frankrike har t.ex. haft måttliga lönekostnadsökningar de senaste åren, medan Storbritannien har haft lönekostnadsökningar i nivå eller något över kostnadsökningarna i Sverige.

Trots de senaste årens historiskt sett måttliga nominella löneökningar har den reala timlönen i Sverige ökat med i genomsnitt 2,5 procent per år under perioden 1998–2000, vilket är mer än i både Europa och USA (se tabell 6). Detta kan också jämföras med den reallöneökning som erhöles under 1980-talet när de nominella löneökningstakerna var betydligt högre (se diagram 18).

Om frågeställningen i stället gäller utvecklingen av näringslivets lönekostnad per producerad enhet måste lönekostnadsutvecklingen justeras med hänsyn till produktivitetstillväxten. Om t.ex. den genomsnittliga arbetsproduktiviteten stiger mer än lönekostnaden så faller lönekostnaden per producerad enhet. Diagram 19 visar utvecklingen av lönekostnaden per producerad enhet, den s.k. enhetsarbetskostnaden, uttryckt i nationell valuta. Då den svenska produktivitetstillväxten har överstigit euroområdets produktivitetstillväxt under större delen av 1990-talet (se diagram 20) har enhetsarbetskostnaden ökat mindre i förhållande till euroområdet än timlönekostnaden. Detta framgår också vid en jämförelse av tabell 5 och tabell 7. För hela perioden 1993–2001 har enhetsarbetskostnaden ökat med i genomsnitt 0,2 procentenheter mer i Sverige än i euroområdet.

Tabell 7 Lönekostnad per producerad enhet i näringslivet
Procentuell förändring

	1993– 1997	1998	1999	2000	2001
Sverige	1,0	1,3	0,5	2,9	1,4
Euroområdet	1,1	-0,2	0,8	1,4	1,7
EU-området	1,0	0,5	1,2	1,6	1,7
USA	0,6	1,7	1,9	1,6	2,4

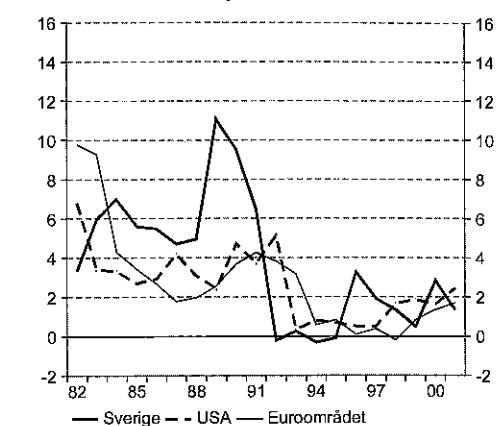
Anm. Lönekostnaden per enhet är beräknad som lönekostnaden i förhållande till ett 3-årigt genomsnitt av arbetsproduktiviteten.

Källa: OECD.

Den heldragna kurvan i diagram 21 visar utvecklingen av den svenska enhetsarbetskostnaden uttryckt i svenska kronor jämfört med USA:s enhetsarbetskostnad uttryckt i dollar och avser tillverkningsindustrin. När hänsyn inte tas till växelkursförändringar ökade således enhetsarbetskostnaden i Sverige jämfört med enhetsarbetskostnaden i USA fram till och med början av 1990-talet medan det inte skett fullt så stora förändringar därefter.

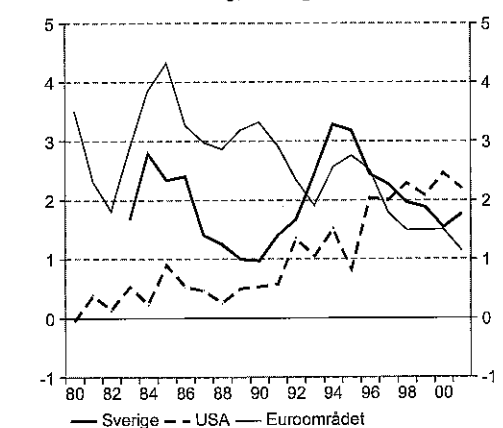
Om frågeställningen gäller den svenska tillverkningsindustrins relativa konkurrenskraft måste hänsyn även tas till växelkursens utveckling, dvs. enhetsarbetskostnaderna bör uttryckas i gemensam valuta. Den streckade kurvan i diagram 21 visar enhetsarbetskostnaden i Sverige jämfört med enhetsarbetskostnaden i USA uttryckt i gemensam valuta.

Diagram 19 Lönekostnad per producerad enhet i näringslivet
Procentuell förändring

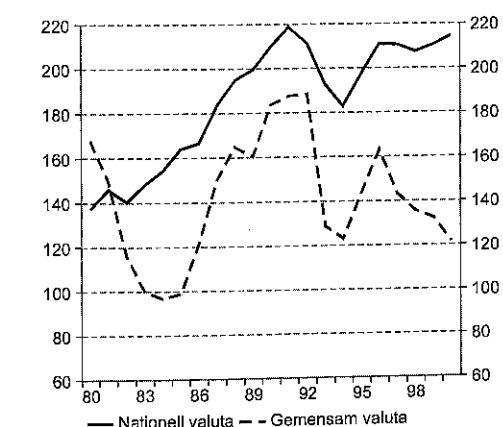
Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 20 Arbetsproduktivitet per timme i näringslivet
Procentuell förändring, 3-års glidande medeltal

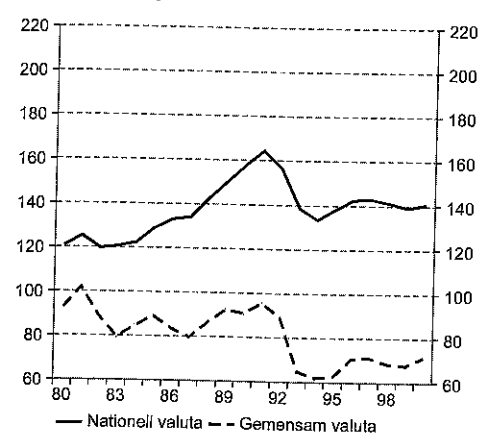
Källa: OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 21 Sveriges enhetsarbetskostnader inom tillverkningsindustrin relativt USA
Index 1970=100

Källor: Bureau of labor Statistics och Konjunkturinstitutet.

Diagram 22 Sveriges enhetsarbetskostnader inom tillverkningsindustrin relativt Euroområdet
Index 1970=100

Källor: Bureau of Labor Statistics och Konjunkturinstitutet.

Som framgår av diagrammet har försvagningen av den svenska kronan sedan 1980 varit nödvändig för att upprätthålla den svenska tillverkningsindustrins konkurrenskraft relativt den amerikanska.

Den heldragna kurvan i diagram 22 visar på motsvarande sätt att den svenska enhetsarbetskostnaden uttryckt i kronor ökade fram till i början av 1990-talet jämfört med euroområdets enhetsarbetskostnad uttryckt i euro. Nuvarande indexnivå på 140 betyder att de svenska enhetsarbetskostnaderna sammantaget ökat med 40 procent från 1970 till 2000 om hänsyn inte tas till växelkursförändringar. Om Sverige och euroområdet under perioden hade haft samma genomsnittliga inflationsutveckling med fast växelkurs så hade dessa höga lönekostnadsökningar med all sannolikhet långt tidigare framtvingat en anpassning som inneburit åtminstone övergångsvis högre arbetslöshet. Anpassningen har i stället åstadkommit genom den mycket markanta försvagningen av kronan. Försvagningen har varit så kraftig att den relativa enhetsarbetskostnaden enligt den streckade kurvan sjunkit mellan 1980 och 2000. Detta indikerar att svensk tillverkningsindustri nu har en förhållandevis stark konkurrenskraft jämfört med tillverkningsindustrin i euroområdet.

Som framgår av diagrammen har således Sveriges internationella konkurrenskraft bibehållits eller förstärkts under de senaste 20 åren genom att höga nominella löneökningar balanserats av en successivt försvagad växelkurs. Den lagfasta prisstabilitetspolitiken innebär emellertid att inflationsvägen numera är stängd. Om Sveriges lönekostnader även fortsättningsvis ökar snabbare än euroområdets samtidigt som Sverige och euroområdet har likartade inflationsmål så kommer detta att leda till en penningpolitisk åtstramning som dämpar tillväxten och sysselsättningen och bromsar lönekostnadsökningen till en mera hållbar nivå.

Sammanfattningsvis måste de nominella löneökningar på sikt vara lika i Sverige och euroområdet, eftersom Sverige på längre sikt troligen har ungefär samma produktivitsutveckling. Då lönekostnadsökningen i euroområdet under de senaste åren uppgått till ca 3 procent utgör denna siffra en naturlig referenspunkt för svenska lönebildning. I denna norm ska dock både avtalade löneökningar, löneglidning, lönekostnader i form av t.ex. arbetstidsförkortningar samt förändringar i de kollektiva avgifterna inrymmas. I vilken utsträckning löneutveckling kan tjäna som riktmärke för de svenska löneökningarna beror dock bl.a. på produktivitsutvecklingen. Konstateras kan att produktivitetstillväxten i euroområdet under senare år varit något långsammare än i Sverige. Om euroområdets långsiktiga produktivitsökning är högre än den under senare år så kan åtminstone en del av skillnaden i lönekostnadsökning väntas utjämnas genom högre löneökningar i euroområdet snarare än lägre löneökningar i Sverige.

Löneandel och devalveringar

Om reallönen ökar snabbare än arbetsproduktiviteten stiger löneandelen, dvs. lönernas andel av förädlingsvärdet. Löneandelens utveckling för hela ekonomin redovisas i diagram 23.

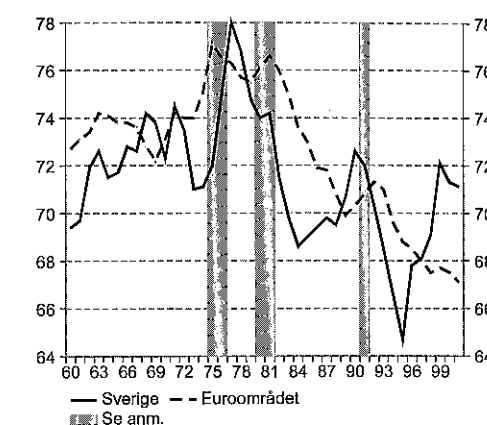
Om löneandelen i utgångsläget är ohållbart hög blir vinsterna och därmed investeringarna i Sverige låga, varvid kapitalstocken i Sverige ökar långsammare än produktionen. Därmed försvagas lönebetalningsförmågan, vilket leder till att sysselsättningen minskar och arbetslösheten ökar. Om inte växelkursen nedjusteras så leder detta förr eller senare till en lägre löneökningstakt och därmed till en sjunkande löneandel. Om växelkursen nedjusteras så leder detta direkt till en lägre löneandel utan att arbetslösheten behöver öka.

Med löneandelens hållbara nivå menas den löneandel som är förenlig med en balanserad utveckling där kapitalstocken i Sverige ökar lika snabbt som förädlingsvärdet. Om löneandelen överensstämmer med den hållbara nivån och reallönen ökar i takt med produktivitsutvecklingen förblir lönedelen konstant och ekonomin utvecklas på ett balanserat sätt.

Som framgår av diagram 23 ökade den svenska löneandelen kraftigt i mitten av 1970-talet. Den därigenom uppkomna obalansen resulterade i att föll tillbaka reducerades bl.a. genom devalveringar 1976 och 1977. Även därefter har återkommande kostnadskriser med ohållbart höga löneandelar tillfälligt avhjälpas genom nedjusteringar av kronans värde.

Löneandelen i Sverige har stigit kraftigt sedan 1996 medan den sjunkit i euroområdet. Skillnaden uppgår nu till ca 4 procentenheter. Frågan om detta har lett till en ohållbar löneandel i Sverige analyseras närmare i kapitel två.

Diagram 23 Löneandelar i totala ekonomin
Procent

Anm. Skuggade ytor anger perioder med devalveringar eller övergång till flytande växelkurs.
Källa: EU-kommissionen.

2 Löner, priser och produktivitet

Enligt den enkla tumregeln som presenterats i kapitel ett är den långsiktiga löneökningstakten summan av Riksbankens inflationsmål och den långsiktiga produktivitetsutvecklingen.³ Den reala löneökningstakten blir då lika stor som produktivetsökningarna. Detta gäller under förutsättningen att löneandelen, dvs. lönernas andel av BNP, på lång sikt är konstant.

Att i praktiken beräkna den långsiktiga löneökningstakten är dock förenat med stora svårigheter. För det första krävs en uppfattning om den relevanta långsiktiga produktivitetstillväxten vilket försvåras av att produktiviteten på kort sikt är känslig för konjunktursvängningar. För det andra är det produktprisutvecklingen, snarare än konsumentprisutvecklingen, som är relevant för den långsiktiga löneökningstakten. Riksbankens inflationsmål är dock formulerat som ett mål enbart för konsumentprisutvecklingen. En tredje försvårande omständighet är att den långsiktiga nivån på löneandelen är svår att bestämma och inte heller behöver vara konstant.

I det följande uppskattas den långsiktiga löneökningstakten utifrån modifieringar av ovanstående tumregel, varvid de osäkerheter och problem som är förknippade med beräkningen analyseras.⁴

Det är viktigt att ha i åtanke att detta långsiktssamband inte behöver gälla på kort sikt. Då kan det tvärtom vara samhällsekonomiskt lämpligt med övergångsvis lägre eller högre nominallöneökningar för att påskynda en anpassning mot en hållbar sysselsättnings- och arbetslöshetsnivå.

Sambandet mellan produktivitet och pris

Ett sätt att bedöma den långsiktiga produktivitetsutvecklingen är att studera arbetsproduktiviteten i hela ekonomin. Eftersom det är svårt att beräkna arbetsproduktiviteten i vissa sektorer är det dock en fördel att utesluta vissa delar av ekonomin. En första avgränsning är att utesluta den offentliga sektorn, eftersom produktivitets- och prisutveckling i denna sektor är svår att beräkna. Enligt konventionen för nationalräkenskaperna görs inga försök att uppskatta produktivitetsutvecklingen i offentlig sektor utan den antas vara lika med noll. Därtill kommer lönebetalningsförmågan i

³ Det är de genomsnittliga arbetskraftskostnaderna i hela ekonomin som ligger till grund för diskussionen. Det innebär inte att alla löner måste öka lika mycket. Tvärtom kan det vara önskvärt med en viss differentiering så att lönebildningen bidrar till balans på olika delarbetsmarknader.

⁴ Diskussionen bygger i viss utsträckning på den s.k. FOS-rapporten av Faxén, Odhner och Spänt, *Lönebildningen i 90-talets samhällsekonomi*, Rabén & Sjögren, 1988.

offentlig sektor huvudsakligen bestämmas av skatteinkomsternas utveckling. Om den offentliga produktionen helt finansieras med proportionella skatter och sysselsättningen i sektorn växer i samma takt som i näringslivet har produktivitsutvecklingen i offentlig sektor ingen direkt relevans för den långsiktiga löneökningstakten.⁵ Näringslivets löneökningar genererar under dessa förhållanden skatteintäkter som räcker till att betala lika stora ökningar av den offentliga sektorns löner. Deflatorn för offentlig produktion, vilken mäter prisutvecklingen i sektorn, kommer bokföringsmässigt att växa mer än produktpriserna i näringslivet eftersom produktiviteten antas vara konstant. Antagandet om förändrad produktivitet har dock ingen relevans för konsumentprisernas utveckling.⁶

Även inom näringslivets sektor finans- och fastighetsverksamhet är arbetsproduktivitetsökningen svår att beräkna. Det beror bl.a. på att omräkningen av förädlingsvärdet till fasta priser är osäker eftersom prisutvecklingen är svår att mäta i dessa sektorer. Dessutom är arbetskraftskostnadernas andel av förädlingsvärdet liten. Hushållens småhusinnehav bidrar med ca 8 procent av förädlingsvärdet i näringslivet helt utan insats av arbetskraft. Även i resten av finans- och fastighetssektorn sker produktionen med mycket liten insats av arbetskraft. I praktiken har arbetskraftskostnadernas utveckling förhållandevis liten betydelse för prisutvecklingen i dessa sektorer.

Mot denna bakgrund avser analysen nedan huvudsakligen produktivitsutvecklingen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet. Givet denna avgränsning kräver en beräkning av den långsiktiga löneökningstakten även en uppskattning av den långsiktiga skillnaden mellan produktprisutvecklingen i näringslivet denna sektor och konsumentprisutvecklingen.

Tabell 8 illustrerar sambandet mellan produktivits- och prisutveckling i olika delar av ekonomin. Summan av produktivits- och produktprisutveckling är approximativt lika med utvecklingen av nominellt förädlingsvärde per arbetad timme, vilken är avgörande för utvecklingen av den nominella lönebetalningsförmågan. Som framgår av tabellen är denna summa ungefär densamma för de tre studerade aggregaten. Den genomsnittligt högre arbetsproduktivitetstillväxten i näringslivet jämfört med hela ekonomin motsvaras av en lägre prisstegringstakt. Detta är en direkt konsekvens av antagandet att offentlig sektor inte har någon produktivitetstillväxt. Även den högre produktivitsökningen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet jämfört med

⁵ Givetvis påverkas välfärden av den faktiska produktivitsutvecklingen i offentlig sektor men så som nationalräkenskaperna är konstruerade påverkas inte BNP.

⁶ I konsumentprisindex mäts enbart det faktiska priset/avgiften som konsumenten betalar för offentliga tjänster.

näringslivet som helhet motsvaras till viss del av en lägre prisökningstakt. Sektorer med högre produktivitetstillväxt har alltså lägre prisökningar, vilket har relevans vid beräkning av den långsiktiga löneökningstakten.

Tabell 8 Produktivits- och prisutveckling 1981–2000

Procentuell förändring

		1981– 1990	1991– 2000
Hela ekonomin	Produktivitet	1,2	1,9
	Produktpriser	8,0	2,2
	Summa	9,2	4,1
Näringsliv	Produktivitet	1,7	2,5
	Produktpriser	7,6	1,6
	Summa	9,3	4,1
Näringsliv exkl. finans- och fastighetsverksamhet	Produktivitet	2,4	2,9
	Produktpriser	7,2	1,3
	Summa	9,5	4,2

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

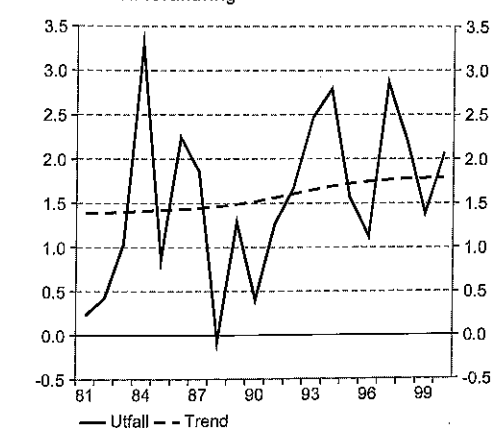
Produktivitsutvecklingen

Arbetsproduktivitetsens utveckling är av avgörande betydelse för den långsiktiga reala inkomstutvecklingen. Ökad levnadsstandard kan långsiktigt endast åstadkommas genom ökad produktion per arbetsinsats. Beroende på löntagarnas preferenser kan ökad produktivitet tas ut i form av kortare arbetstid eller högre reallön. Ökad arbetsproduktivitet kan i princip skapas av högre kapitalintensitet, dvs. mer kapital per arbetad timme, eller högre total faktorproduktivitet (TFP). Bakom begreppet TFP döljer sig all stegring av arbetsproduktiviteten som inte kan förklaras av, den förmodligen dåligt uppskattade, tillväxten av kapitalstocken. Högre utbildningsnivå, förbättrad arbetsorganisation, effektivare kapitalstock och underskattad kapitalstockstillväxt är exempel på faktorer som inverkar positivt på TFP.

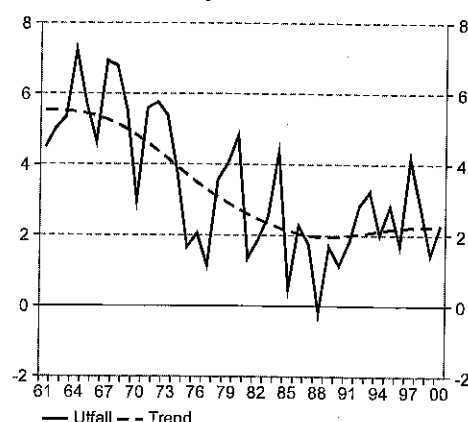
I de traditionella ekonomiska tillväxtmodellerna finns det ett bestämt förhållande mellan TFP-tillväxten och arbetsproduktivitetstillväxten på lång sikt. Eftersom ekonomin sällan befinner sig i långsiktig jämvikt är det dock svårt att utnyttja kunskap om TFP-tillväxt för att beräkna arbetsproduktivitetstillväxt. Denna svårighet samt problemen med att beräkna kapitalstocken och därmed TFP sätt motiverar att analysen i detta kapitel avser arbetsproduktiviteten.

På kort sikt påverkas arbetsproduktiviteten av bl.a. variationer i konjunkturläget. Eftersom det är förenat med kostnader både att nyanställa och att avskeda personal tenderar sysselsättningen att variera mindre än produktionen när efterfrågan varierar, särskilt när efterfrågeändringen är oväntad. Produktiviteten är alltså procyklisk, dvs. samvarierar

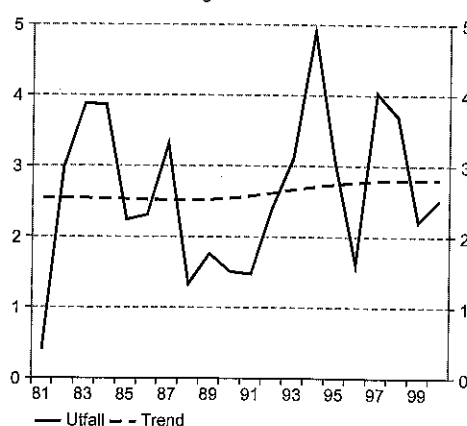
Diagram 24 Arbetsproduktivitet i hela ekonomin
Procentuell förändring

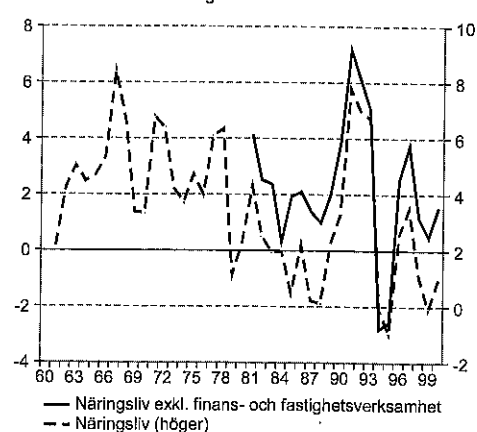
Anm. Trenden är beräknad med HP-filter ($\lambda=400$).
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Diagram 25 Arbetsproduktivitet i näringslivet
Procentuell förändring

Anm. Trenden är beräknad med HP-filtret ($\lambda=400$).
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Diagram 26 Arbetsproduktivitet i näringslivet
exkl. finans- och fastighetsverksamhet
Procentuell förändring

Anm. Trenden är beräknad med HP-filtret ($\lambda=400$).
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Diagram 27 Kapitalintensitet i näringslivet
Procentuell förändring

Anm. Kapitalintensitet = kapitalstock/antal arbetade timmar.
Källa: Konjunkturinstitutet.

positivt med efterfrågan. Avgörande för lönebetalningsförmågan i näringslivet är snarast den långsiktiga produktivitetsnivån eftersom tillfälliga avvikelser i arbetsproduktiviteten kan hanteras med varierande vinster.

Diagram 24, 25 och 26 visar arbetsproduktivitetsutveckling i hela ekonomin, näringslivet respektive näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet.⁷ Den streckade kurvan visar den trendmässiga tillväxten, beräknad med hjälp av det s.k. HP-filtret.⁸ I diagram 25 dominerar den kraftiga avmattningen i tillväxttakt under 1970-talet utvecklingen, men diagrammet antyder också en viss uppgång under 1990-talet. Trendtillväxten för arbetsproduktiviteten i näringslivet var 1,9 procent per år i slutet av 1980-talet och har stigit till 2,2 procent under slutet av 1990-talet. Även i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet har trendtillväxten ökat med 0,3 procentenheter, nämligen från 2,5 procent till 2,8 procent. Det är viktigt att komma ihåg att metoden för att beräkna trenden är mycket enkel.

Trendtillväxten är endast ett genomsnitt – om än tidsvarierande – av den observerade tillväxten, vilket medför att särskilt de sista värdena kan förändras när nya utfall läggs till. Poängen är ändå att den långsiktiga tillväxten av arbetsproduktiviteten synes ha ökat något under 1990-talet jämfört med 1980-talet.

En hypotetisk förklaring till den snabbare tillväxten i arbetsproduktiviteten skulle kunna vara en snabbare ökning av kapitalintensiteten under 1990-talet. Detta verkar dock inte vara huvudförklaringen, med reservation för de bristfälliga måtten på kapitalstocken. Av Diagram 27 framgår att kapitalintensiteten inte stigit snabbare under 1990-talet än under 1980-talet. Den snabbare tillväxten av arbetsproduktiviteten kan i stället ha strukturella förklaringar som t.ex. ett allt hårdare konkurrenstryck eller en ökande användning av informationsteknologi, men kan också bero på mätfel eller tillfälligheter.

En försiktig uppskattning av arbetsproduktivitets framtida utveckling är att den kommer att växa snabbare än under 1980-talet. Trendtillväxten vid slutet av 1990-talet kan dock vara en överskattning på grund av den långa perioden med återhämtning från den extrema lågkonjunkturen i början av 1990-talet. Arbetsproduktivitets trendmässiga tillväxttakt bedöms därmed för närvarande ligga i intervallet 2,0–2,2 procent för näringslivet respektive 2,6–2,8 för näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet.

⁷ De kortare tidsperioderna i diagram 24 och 26 beror på avsaknad av data.
⁸ HP-filtret extraherar trenden i en tidserie med önskad grad av variabilitet i trendens tillväxt.

Prisutvecklingen

Det viktiga ur löntagarens perspektiv torde vara konsumentreallönen, dvs. nominallönen deflaterad med konsumentprisindex. Vid en beräkning av näringslivets arbetskraftskostnader är det emellertid produktreallönen, dvs. nominallönen deflaterad med produktpriser, som är av betydelse. I arbetskraftskostnaderna ingår även arbetsgivaravgifter, pensionsavgifter, sjukförsäkring m.m.. Näringslivets lönebetalningsförmåga är kopplad till prisutvecklingen för dess produktion (produktpriserna). Det är produktreallönen i förhållande till produktivitetens ökning som därmed bestämmer löneandelens förändring. Målet för Riksbankens penningpolitik avser dock konsumentprisinflationen, för närvarande enligt det underliggande måttet UND1X.⁹ Skillnaden mellan produktprisinflationen och konsumentprisinflationen är därför av betydelse bl.a. vid beräkning av den långsiktiga löneökningen.

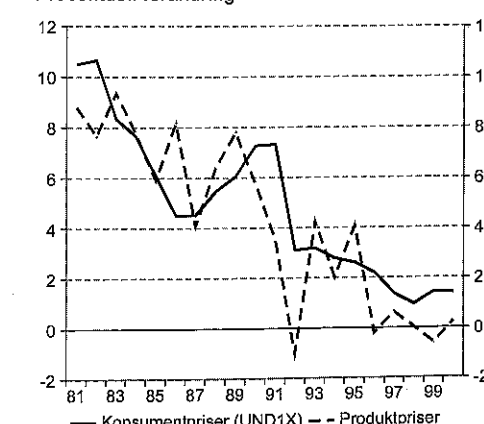
Tabell 9 Prisutvecklingen 1981–2000

	1981– 1990	1991– 2000	1981– 2000
Konsumentpriser, UND1X-inflation	7,1	2,6	4,9
Produktpriser (deflator)			
Hela ekonomin	8,1	2,2	5,1
Näringsliv	7,6	1,6	4,6
Näringsliv exkl. finans- och fastighetsverksamhet	7,2	1,3	4,2
Differens UND1X – produktpris			
Hela ekonomin	–1,0	0,4	–0,2
Näringsliv	–0,5	1,0	0,3
Näringsliv exkl. finans- och fastighetsverksamhet	–0,1	1,3	0,7

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Konsumentprisinflationen, mätt med underliggande inflation (UND1X-inflation), har i genomsnitt varit 0,7 procentenheter högre än produktprisökningen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet under perioden 1981–2000, se tabell 9 och diagram 28. Skillnaden beror helt och hållet på utvecklingen under 1990-talet då den uppgick till 1,3 procentenheter. En motsvarande men något mindre skillnad finns mellan UND1X-inflationen och produktprisinflationen i hela näringslivet under 1990-talet.

Det finns ett antal komponenter som kan förklara differenserna mellan dessa prisökningstakter. Analysen koncentreras till skillnader mellan UND1X-inflationen och pro-

Diagram 28 Produkt- och konsumentpriser
Procentuell förändring

Anm. Produktpriser mäts med deflatorn i näringslivet exkl. finans- och fastighetsverksamhet.
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

⁹ Måttet på underliggande inflation UND1X skiljer sig från konsumentprisindex, KPI, genom att räntekostnader för egna hem och direkta effekter av ändrade indirekta skatter och subventioner inte ingår i UND1X.

duktprisinflationen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet men är i princip giltig även för jämförelse med hela näringslivet. Skillnaden mellan måtten beror främst på ett försämrat bytesförhållande, dvs. exportpriserna, som inte ingår i UND1X, ökade långsammare än importpriserna.¹⁰ Den enskilt viktigaste faktorn är de senaste årens uppgång i oljepriserna, men även fallande priser på telekomprodukter spelar roll. Då Sveriges export innehåller en relativt sett stor andel telekom kan den starka produktivitsutvecklingen i denna sektor väntas dämpa exportpriserna i förhållande till importpriserna ytterligare en period framåt. En annan faktor kan vara att exportprismätningarna troligen inte lyckas mäta exportpriset i svenska kronor på ett korrekt sätt utan underskattar växelkursgenomsnittet. De senaste åren har konsekvensen av detta varit att exportprisutvecklingen troligen har underskattats.

Det finns också en förklaring av teknisk natur. Produktprisdeflatorn beaktar, till skillnad från UND1X-inflationen, varukorgsbyten¹¹, vilket leder till att UND1X-inflationen är systematiskt högre än produktprisinflation. Detta kan förklara ca 0,2 procentenheter av skillnaden. En ytterligare förklaring är att exportvikten i produktpriset är högre än importvikten i UND1X, på grund av ett stort överskott i handelsbalansen. Det betyder att även om import- och exportpriser ökar snabbt kommer produktpriserna att utvecklas långsammare än konsumentpriserna givet att priserna på inhemskt skyddad produktion utvecklas starkare än både export och importpriserna. En sådan högre prisökningstakt för inhemskt skyddad produktion är trolig då produktivitetstillväxten är lägre. Mera generellt torde produktivitsutvecklingen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet vara högre än den produktivitsutveckling som är relevant för UND1X då industrin, som har en hög produktivitetstillväxt, utgör en förhållandevis andel av aggregatet näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet. Detta bidrar till att produktpriserna tenderar att öka långsammare än konsumentpriserna.

En viktig fråga för uppskattningen av den långsiktiga löneökningstakten är vilken mån skillnaden mellan UND1X-inflationen och produktprisinflationen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet kommer att bestå. Konjunkturinstitutets bedömning är att dessa produktpriser även långsiktigt kommer att utvecklas något långsammare än UND1X-inflationen. Skillnaden uppskattas till 0,5–1,0 procentenheter. Konsumentprisinflation som överstiger produktprisinflation reducerar alltså utrymmet för ökad konsumentreallön.

¹⁰ Importpriser ingår inte i produktprisdeflatorn.

¹¹ Dvs. att konsumenter handlar mer av de varor som blir billigare än av de varor som blir dyrare.

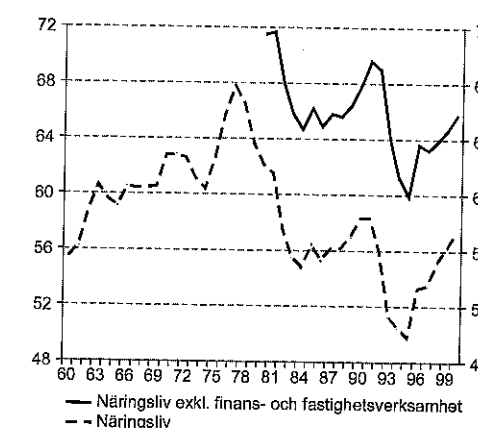
Antag att Riksbanken lyckas uppnå en genomsnittlig konsumentprisinflation på 2 procent och att skillnaden mellan konsument- och produktprisinflation ligger i intervallet 0,5–1,0 procentenheter de närmaste åren. Om arbetsproduktiviteten i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet långsiktigt ökar med 2,6–2,8 procent per år i enlighet med bedömningen ovan, och löneandelen är konstant så kan den långsiktiga löneökningstakten beräknas till 3,6–4,3 procent.

Konstant långsiktig löneandel?

Det använda sambandet för beräkning av den långsiktiga löneökningstakten förutsätter bl.a. att det i huvudsak internationellt bestämda avkastningskravet på kapital är konstant över tiden. I en värld med fria kapitalrörelser är avkastningskravet på kapital i huvudsak internationellt bestämt. Om avkastningskravet ändras trendmässigt så kan det påverka löneandelens trendmässiga utveckling och därmed den långsiktiga löneökningstakten i såväl Sverige som i omvärlden. En annan orsak till långsiktiga förändringar i löneandelen kan vara att kapitalintensiva branscher ökar sin andel av förädlingsvärdet, varvid löneandelen minskar.¹² Det finns dock varken teoretiskt eller empiriskt övertygande underlag för att anta att avkastningskravet trendmässigt kommer att öka eller minska framöver. Inte heller finns det underlag för att anta att kapitalintensiva branscher trendmässigt kommer att öka eller minska sin andel av förädlingsvärdet. Beräkningarna bortser därför från sådana hypotetiska trendmässiga förändringar, men det bör noteras att dessa är ytterligare källor till osäkerhet.

Även om det är svårt att bedöma den långsiktiga löneandelen ger diagram 29 inget tydligt stöd för att löneandelen skulle öka eller minska trendmässigt. Ett formellt statistiskt test av hypotesen att löneandelen är stationär, dvs. att dess långsiktiga medelvärde är konstant, understöder denna hypotes.

Diagram 29 Löneandel i näringslivet
Procent

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

¹² I ekonomiska modeller kan löneandelen oftast härledas från en produktionsfunktion under antagande att produktionsfaktorerna arbetskraft och kapital kompenseras i förhållande till sin marginalproduktivitet. Långsiktiga förändringar i löneandelen uppstår då ekonomins genomsnittliga produktionsfunktion förändras. Det kan ske genom ändrade produktionsförhållanden inom ekonomin eller genom att ekonomins sammansättning förändras.

Nuvarande löneandel i förhållande till den långsiktiga

Om frågeställningen gäller inte enbart den långsiktiga nominella löneökningstakten utan även trolig eller samhällsekonomiskt lämplig utveckling av nominallönen under de närmaste åren måste ytterligare omständigheter beaktas. En viktig fråga är då om nuvarande löneandel överensstämmer med den långsiktigt hållbara löneandelen. Om löneandelen överstiger den långsiktigt hållbara krävs det en nedjustering av produktrealloänen för att undvika stigande arbetslöshet. På motsvarande sätt kommer produktrealloänen att behöva justeras upp, om inte annat för att undvika arbetskraftsbrist, om löneandelen initialt understiger den långsiktiga löneandelen.

I slutet av 1980-talet var arbetsmarknaden överhettad med kraftigt stigande löner och priser som följde. Produktpriserna steg dock inte lika mycket som lönerna, vilket innebar att löneandelen i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet steg kraftigt (se diagram 29). Löneandelen låg då klart över genomsnittet för 1980- och 1990-talen. Den ohållbart höga produktrealloänen resulterade i ökande arbetslöshet och sjunkande nominella löneökningar. Den långvariga lågkonjunkturen i början av 1990-talet i kombination med deprecieringen av kronan ledde till att löneandelen föll kraftigt till en historiskt sett mycket låg nivå 1995.

Tabell 10 Pris- och kostnadsutveckling i näringslivet exkl. finans- och fastighetsverksamhet 1981–2003
Procentuell förändring

	1981– 1985	1986– 1990	1991– 1995	1996– 2000
Arbetskraftskostnader (1)	8,9	8,7	3,6	4,8
Arbetsproduktivitet (2)	2,7	2,0	3,0	2,8
Produktpriser (3)	7,9	6,4	2,6	0,0
Differens (4) = (1) – (2) – (3)	–1,7	0,3	–2,0	2,0
Årlig förändring av löneandel	–1,1	0,3	–1,6	1,2

Anm. Perioden 2001–2003 är Konjunkturinstitutets prognos från augusti 2001.

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Sedan 1995 har löneandelen stigit relativt snabbt. De nominella arbetskraftskostnaderna per timme i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet steg under perioden 1996–2000 med i genomsnitt 4,8 procent per år, se tabell 10. Eftersom arbetsproduktiviteten under denna period ökade med i genomsnitt 2,8 procent per år skulle det ha krävts ca 2 procents produktprisökning för oförändrad löneandel, men i själva verket var produktpriserna i stort sett oförändrade. Denna utveckling medförde att löneandelen steg från 60 procent 1995 till 66 procent 2000, vilket innebär att löne-

andelen 2000 var lika med medelvärdet för perioden 1980–2000 (se diagram 29).

Ökningen av löneandelen sedan 1995 torde till stor del utgöra en anpassning från en ohållbart låg löneandel, dvs. en anpassning mot den långsiktiga löneandelen. En del av anpassningen uppkom genom att de löneavtal som slöts 1995 och 1998 baserades på inflationsförväntningar som översteg senare realiserad inflation. Konsumentpriserna ökade betydligt mindre än 2 procent och produktpriserna ökade inte alls mellan 1996 och 2000. Om det även långsiktigt finns en differens mellan konsumentprisökning och produktprisökning och löneförhandlingarna inte tar hänsyn till detta finns det en risk att löneandelen fortsätter att öka och att nivån så småningom blir ohållbart hög.

Om enbart löneandelen och dess historiska genomsnitt studeras talar detta för att löneandelen 2000 ligger nära den långsiktiga löneandelen.

Studerar produktrealloänen i förhållande till trendproduktiviteten kan konstateras att produktrealloänen 2000 fortfarande ökade mer än trendproduktiviteten men att ökningstakten är sjunkande (se diagram 30). På lång sikt antas löneandelen stabiliseras på den långsiktigt hållbara nivån och då kommer också produktrealloänen att växa i samma takt som trendproduktiviteten.¹³ Att produktlöneökningen nu sjunker kan indikera att risken för en kraftigt stigande löneandel inte är överhängande.

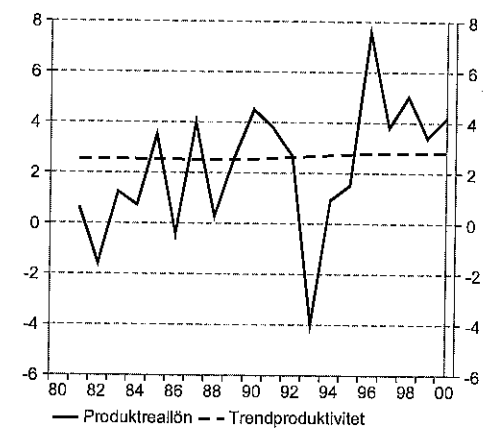
Osäkerheten om var den långsiktiga löneandelen ligger är som framkommit stor. En möjlig slutsats är dock att löneandelen 2000 troligen ligger förhållandevis nära en hållbar löneandel. Detta leder då till den för lönebildningen viktiga slutsatsen att uppgången av löneandelen sedan 1995 måste brytas för att undvika att Sverige åter hamnar i en situation med ohållbart hög löneandel. Konjunkturinstitutets bedömning i augusti innebär att uppgången i löneandelen ökar även 2001, och minskar 2002–2003.

Vikten av flexibla nominella löner

Om produktrealloänen av något skäl blir för hög i förhållande till den nivå som är långsiktigt hållbar, motverkas investeringar, produktion och sysselsättning i Sverige. Då är det samhällsekonomiskt angeläget att produktrealloänen justeras så snabbt som möjligt. Detta för att den övergångsvis högre arbetslösheten ska bli så liten och kortvarig som möjligt. En viktig skillnad jämfört med 1980-talet är att en alltför hög produktrealloän inte längre kommer att anpassas genom väsentligt högre inflation. Inflationsmålet innebär att konsu-

¹³ Observera att på kort sikt kan produktrealloänen öka i samma takt som trendproduktiviteten utan att det betyder att löneandelen är långsiktigt hållbar.

Diagram 30 Produktrealloän och trendproduktivitet i näringslivet exkl. finans- och fastighetsverksamhet
Procentuell förändring

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

mentprisinflationen åtminstone på några års sikt är given, vilket även sätter restriktioner för hur produktpriserna kan utvecklas.

Om inflationen är stabil runt 2 procent krävs att den nominella löneökningen blir lägre än den långsiktiga löneökningstakten om produktreallönen initialt är alltför hög. Om t.ex. produktreallönen behöver nedjusteras med 3 procent kan detta åstadkommas genom att den nominella lönen ökar med 3 i stället för 4 procent i tre år eller med 1 i stället för 4 procent under ett år. Den senare anpassningshastigheten innebär lägre övergångsvis arbetslöshet.

Produktreallönen kan bli ohållbart hög även av andra skäl än genom en överhettning som i slutet av 1980-talet. Ett exempel är en höjning av arbetsgivaravgiften som inte omedelbart balanseras av en lägre nominallön. Ett annat exempel är en förkortning av arbetstiden som inte omedelbart balanseras av en motsvarande lägre timlön. Ett tredje exempel är en permanent höjning av det internationellt bestämda avkastningskravet på kapital. Detta betyder att investeringar i Sverige ger sämre avkastning än i omvärlden, vilket kan kräva en reallöneanpassning. Ett fjärde exempel är en stark appreciering av kronan som pressar ned producentpriserna. Det sista exemplet kan bli relevant de närmaste åren med hänsyn till den i utgångsläget svaga kronan. Om inte kronan apprecieras framöver kan det leda till ett i längden osannolikt stort bytesbalansöverskott.

Givetvis kan produktreallönen även hamna under den hållbara nivån. De ovan redovisade exemplen är giltiga även spegelvänt. Om t.ex. arbetsgivaravgifterna sänks i ett ursprungsläge med balans så blir produktreallönen opåkallat låg, vilket ger utrymme för en högre löneökningstakt under anpassningsprocessen.

De långsiktiga löneökningarna bedöms ligga kring 4 procent

Att beräkna den nominella löneökningstakt som är förenlig med en långsiktigt god ekonomisk utveckling är som framgått förenat med stora svårigheter. Den enkla tumregel som går ut på att långsiktig nominell löneökningstakt är lika med summan av inflationsmålet och den långsiktiga produktivtetsutvecklingen är bristfällig och svår att tillämpa. Därtill säger den ingenting om vilken löneutveckling som är samhällsekonomiskt lämplig under de närmaste åren.

De bedömningar som gjorts i detta kapitel indikerar att arbetsproduktiviteten i näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet på lång sikt ökar med 2,6–2,8 procent och att produktpriserna i denna sektor ökar mellan 0,5–1,0 procentenheter långsammare än konsumentpriserna enligt Riksbanken mål. Det innebär att de nominella lönerna vid

en konstant löneandel kan stiga med 3,6–4,3 procent beroende på produktivitetens och prisökningsskillnadens storlek. Löneökningsintervallet visar på den stora osäkerhet som råder angående den långsiktigt hållbara löneökningstaktens nivå.

Om motsvarande beräkning görs för hela näringslivet blir produktivitetstillväxten och prisökningsskillnaden anorlunda men löneökningsintervallet ungefär detsamma.

Det är viktigt att ha i minnet att det är arbetskraftskostnaden per arbetad timme som är den centrala variabeln, vilken förutom lön även består av arbetsgivaravgifter, pensionsåtaganden, sjukförsäkring m.m.. Den långsiktiga löneökningstakten påverkas därför även av ökade kostnader t.ex. i form av förlängd sjuklöneperiod, kortare arbetstid eller höjda arbetsgivaravgifter.

Produktpriserna har ökat mycket långsamt de senaste åren, vilket har bidragit till en stigande löneandel. Löneandelen bedöms nu vara relativt nära den långsiktiga nivån. Om löneandelen har blivit högre än vad som är förenligt med en långsiktigt balanserad utveckling eller om produktpriserna fortsätter att öka mycket långsamt krävs en långsammare löneökning de närmaste åren för att nå en balanserad utveckling. Om t.ex. produktpriserna fortsätter att vara konstanta, vilket kan bli fallet vid en starkt apprecierande krona, skulle det medföra att de nominella lönerna bara kan öka lika mycket som produktiviteten utan att löneandelen stiger.

Flexibla produktreallöner innebär att negativa konsekvenser på sysselsättningen minimeras om, av något skäl, produktreallönen blivit alltför hög. Det finns dock inga tydliga indikationer på att produktreallönen i nuläget avviker markant från vad som bedöms vara långsiktigt hållbart.

Beräkningarna i detta kapitel visar vad den långsiktiga nominella löneökningstakten blir givet antaganden om långsiktig produktivtetsökningstakt, långsiktig prisökningsskillnad och konstant löneandel. Det finns dock stora samhällsekonomiska vinster med en lägre arbetslöshet, vilket lättare skulle uppnås med tillfälligt lägre löneökningar. Lägre arbetslöshet innebär bl.a. lägre kostnader och högre intäkter för staten, vilket ger utrymme för lägre skatter eller bättre offentlig service. Arbetsmarknaden analyseras närmare i kapitel fem.

3 Bristssituationen på arbetsmarknaden

I detta kapitel görs en genomgång av den aktuella bristssituationen på arbetsmarknaden. Detta utgör underlag bl.a. för Konjunkturinstitutets bedömning av vilken arbetslöshet som är hållbar på sikt. En ekonomisk politik inriktad på att stabilisera realekonomin måste i princip baseras på en bedömning av vilka sysselsättnings- och arbetslöshetsnivåer som är långsiktigt hållbara. Det är runt dessa nivåer som den ekonomiska politiken bör söka stabilisera produktionen så att det inte uppstår inflationsdrivande löneökningar och inte heller en opåskallat låg produktion. Det är främst strukturella faktorer, särskilt arbetsmarknadens inklusive lönebildningens funktionssätt, som är avgörande för den långsiktigt hållbara arbetslösheten och sysselsättningen. En förbättrad lönebildning kan således bidra till en varaktigt lägre arbetslöshet och högre sysselsättning.

NAIRU-begreppets betydelse och brister

Den arbetslöshet som är förenlig med konstant inflation och därmed är långsiktigt hållbar brukar benämnas NAIRU.¹⁴ Motsvarande produktionsnivå benämns potentiell BNP. Skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP benämns produktionsgap. Arbetslöshetsnivåer under NAIRU leder till en efterfrågedriven press uppåt på pris- och löneökningarna medan det motsatta gäller om arbetslösheten överstiger samma nivå.

I den nuvarande regimen med rörlig växelkurs är det framförallt penningpolitiken som bär ansvaret att söka stabilisera faktisk BNP nära potentiell BNP. Riksbanken har visserligen inte som explicit mål att produktionsgapet ska vara nära noll men det blir i praktiken ändå resultatet eftersom en stabilisering av inflationen i hög grad åstadkoms genom en stabilisering av konjunkturen.¹⁵ Det betraktas som vedertaget inom nationalekonomin att nivån på NAIRU inte påverkas av expansiv finans- eller penningpolitik eftersom den beror på strukturella förhållanden i näringsliv, offentlig sektor, demografi, arbetsmarknadslagstiftning samt arbetsmarknadens och särskilt lönebildningens funktionsätt. Exempelvis riskerar löneförhandlingar som inte sker i samförstånd, utan präglas av stridigheter och lönekonkurrens, att varaktigt höja arbetslösheten. Ett löneförhandlings-system som präglas av samförstånd och inte genererar inflationsdrivande löneökningar kan däremot leda till en långsiktigt högre sysselsättning och lägre NAIRU. Försök att ge-

¹⁴ NAIRU är en förkortning av det engelska begreppet "Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment".

¹⁵ Se t.ex. Svensson, L.E.O., "Inflationsmål i en öppen ekonomi: Strikt eller flexibelt?", *Ekonomisk Debatt*, 6, 1998.

nom expansiv ekonomisk politik pressa ner arbetslösheten under NAIRU riskerar att öka inflationen på ett ohållbart sätt. Det går således inte att varaktigt "skapa sysselsättning" med en kontinuerligt efterfrågestimulerande politik.

Steget från teori till ekonomisk-politiska tillämpningar är dessvärre ganska långt när det gäller NAIRU, och begreppet har också utsatts för kritik.¹⁶ En typ av kritik går ut på att NAIRU är en storhet som inte kan anges med en över tiden konstant siffra. Under vissa perioder ökar inflationen tydligt när arbetslösheten understiger en viss nivå medan inflationen under andra perioder kan förbli låg trots att samma arbetslöshetsnivå sedan länge underskridits. Kritiken tycks utgå från att stabiliseringspolitik med nödvändighet måste bygga på enkla regler med över tiden konstanta riktmärken. Det finns dock inget i den grundläggande teorin som säger att NAIRU nödvändigtvis måste vara konstant. Om exempelvis den institutionella ramen för lönebildningen förändras så förändras också nivån på NAIRU.

En i viss mån besläktad kritik är att det med dagens statistik och metoder inte är möjligt att skatta NAIRU (eller liknande mått på aggregerat resursutnyttjande) med en sådan precision att de resulterande skattningarna skulle kunna utgöra ett tillförlitligt riktmärke för de ekonomisk-politiska besluten. Någon allmänt accepterad ekonometrisk ansats existerar inte idag, och resultaten förefaller till stor del vara beroende av vilken metod och vilka data som används.¹⁷ Beslutsfattare är i många fall väl medvetna om den betydande osäkerhet som är förknippad med skattningar av det aggregerade resursutnyttjandet. Detta illustreras exempelvis av Riksbankens syn på beräkningar av produktionsgapet, som endast utgör en av flera indikatorer, snarare än som ett i alla lägen rättvisande mått, på resursutnyttjandet.

I Sverige är det antagligen för närvarande särskilt svårt att bedöma NAIRU:s nivå och framtida utveckling. Det hänger bl.a. samman med svårigheterna att bedöma effekterna av den ekonomiska politikens omorientering det senaste decenniet. Till bilden hör också att miljön för lönebildningen under 1990-talet varit turbulent och att de svenska lönesättningsinstitutionerna genomgått förhållandevis omfattande förändringar. Parterna inom industrin förhandlar numera utifrån den förhandlingsordning som anges i Industriavtalet, där bl.a. frågan om medling regleras. Industriavtalet har fått efterföljare inom andra områden och de som inte täcks av

¹⁶ Se t.ex. temanumret i *Journal of Economic Perspectives*, 11, vintern 1997.

¹⁷ För några olika ansatser, se t.ex. Forslund, A., "Unemployment – Is Sweden Still Different?", *Swedish Economic Policy Review*, 2, våren 1995, Assarsson, B. och P. Jansson, "Unemployment Persistence – The Case of Sweden", *Applied Economic Letters*, 5, januari 1998 och Richardson, P., L. Boone, C. Giorio, M. Meacci, D. Rae och D. Turner, "The Concept, Policy Use and Measurement of Structural Unemployment: Estimating a Time Varying NAIRU Across 21 OECD Countries", OECD Economics Department Working Papers No. 250, 2000.

liknande avtal omfattas av det nyligen inrättade Medlingsinstitutets regler om medling. Hur väl lönebildningen kommer att fungera framöver är en faktor av central betydelse för bedömningen av NAIRU.

Relativt samstämmiga bedömningar

När det gäller analysen av resursutnyttjandet är det betydligt vanligare att olika bedömare publicerar skattningar av produktionsgapet än av NAIRU, trots att även produktionsgapet, åtminstone implicit, måste baseras på någon form av bedömning av arbetsmarknadsläget.¹⁸ I Konjunkturläget från augusti bedömde Konjunkturinstitutet att produktionsgapet är svagt negativt i år och att NAIRU i termer av utvidgad arbetslöshet uppgår till ungefär 6 procent.¹⁹ OECD:s och Riksbankens beräkningar vid ungefär samma tidpunkt avviker inte nämnvärt från denna bedömning. OECD:s senaste beräkningar för 2001 indikerar ett svagt positivt produktionsgap motsvarande 0,5 procent. Riksbankens skattningar tyder på att produktionsgapet är i stort sett lika med noll. Några motsvarande uppdateringar av NAIRU-mått publiceras inte av dessa institutioner, men en förhållandevis aktuell skattning återfinns i en arbetsrapport från EU-kommissionen.²⁰ I denna uppskattas Sveriges NAIRU avseende det internationellt harmoniserade arbetslöshetsmättet, vilket inkluderar heltidsstuderande som söker jobb, till 6,5 procent 1999 med en sedan 1993 sjunkande trend. En framskrivning av denna trend till 2001 leder till en nivå som ungefär motsvarar den bedömning Konjunkturinstitutet gjorde i augusti. Dessa bedömningar baseras bl.a. på hur lönebildningen fungerat hittills. Som analyseras närmare i kapitel fem innebär en bättre fungerande lönebildning lägre NAIRU, vilket kan föranleda revideringar av dessa bedömningar.

¹⁸ Apel, M. och P. Jansson, "System Estimates of Potential Output and the NAIRU", *Empirical Economics*, 24, 1999, och "A Theory-Consistent System Approach for Estimating Potential Output and the NAIRU", *Economics Letters*, 64, 1999, utvecklar en modell som ger simultana skattningar av NAIRU och produktionsgapet.

¹⁹ Det utvidgade arbetslöshetsmättet inkluderar latent arbetssökande, dvs. personer som uppger att de vill och kan arbeta men inte aktivt söker jobb. För den öppna arbetslösheten bedömdes NAIRU-nivån i stället vara knappt 4 procent.

²⁰ McMorro, K. och W. Roeger, "Time-Varying NAIRU/NAWRU Estimates for the EU Member States", The European Commission, Economic and Financial Affairs Documentation, Economic Papers No. 145, september 2000.

Bristsituationen enligt Konjunkturbarometern och Arbetskraftsbarometern

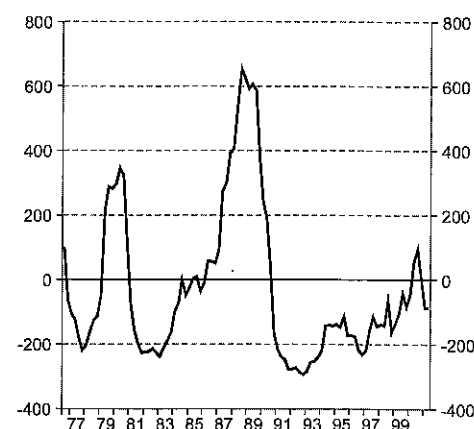
Konjunkturinstitutets bedömning av NAIRU och produktionsgapet baseras inte enbart på olika typer av ekonomiska skattningar utan också på annan information. En typ av information som på ett mer direkt sätt mäter resursutnyttjandet är svar på enkäter som vänder sig till enskilda företag. Två exempel på undersökningar som på detta sätt avspeglar läget på arbetsmarknaden är Konjunkturinstitutets kvartalsbarometer och SCB:s Arbetskraftsbarometer.

Inom industrin och byggsektorn utgör antalet anställda tillsammans ca 23 procent av den totala sysselsättningen. För dessa branscher har svaren på kvartalsbarometerns frågor om arbetskraftsbrist vägts samman till ett gemensamt index (se diagram 31). I korthet går metoden ut på att rensa de ingående serierna från sådana förändringar som inte antas spegla ett allmänt stramare arbetsmarknadsläge utan enbart t.ex. isolerade branschvisa anpassningar. Det sammanvägda indexet kan därmed tolkas som ett slags indikator för bristsituationen på arbetsmarknaden. Skattningarna indikerar att bristen på arbetskraft inom industrin och byggsektorn blivit successivt mer påtaglig sedan recessionen i början av 1990-talet. Det är dock alltså långt, såväl i nivå- som i förändringstermer, till noteringarna under 1970- och 1980-talens högkonjunkturår. Bristindexet ligger nu förhållandevis nära genomsnittet under de senaste 25 åren, vilket indikerar ett produktionsgap nära noll.

För privat tjänstesektor, där andelen av totalt anställda uppgår till 40 procent, har barometerundersökningen genomförts under alltför kort tid för att metoden ska kunna tillämpas. Det kan dock konstateras att bristtalerna inom de tjänstebranscher barometern täcker har stigit markant under det senaste decenniet, särskilt för datakonsult- och uppdragsverksamhet (se diagram 32). Under de senaste kvartalen har visserligen dessa bristtal sjunkit igen men de är fortfarande höga. För vissa tjänstebranscher uppgår andelen företag som anger brist på branschkompetent personal till uppemot 50 procent. Bristtalerna är höga jämfört med genomsnittet under 1990-talet, men denna jämförelsenorm är tveksam då resursutnyttjandet enligt andra mått var lågt under 1990-talet.

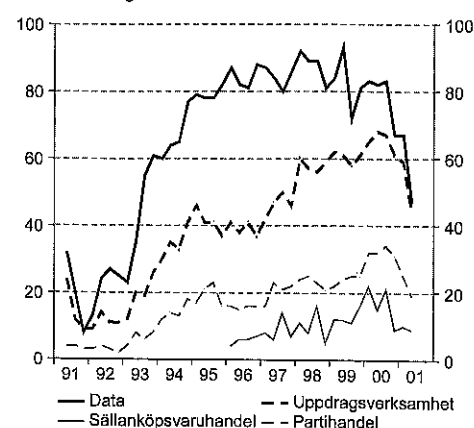
Konjunkturinstitutets barometrar omfattar i dagsläget inte den offentliga sektorn, där andelen av totalt anställda uppgår till ca 30 procent. SCB:s Arbetskraftsbarometer, som är en årlig enkätundersökning bland ett urval av arbetsgivare, innehåller däremot information om bristsituationen inom den offentliga sektorn. Undersökningen ger information om arbetsmarknadsläget och utsikterna på arbetsmarknaden för olika utbildningsgrupper. Genom uppdelningen på utbildningsgrupper kan Arbetskraftsbarometern indirekt

Diagram 31 Sammanvägt bristtal i industrin och byggsektorn
Index 1976 kvartal 3 = 100

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 32 Bristsituationen inom tjänstesektorn
Andel företag

Källa: Konjunkturinstitutet.

ge viss information om bristsituationen inom olika sektorer. Undervisnings- och vårdyrken utgör en förhållandevis stor del av den offentliga sysselsättningen, eftersom ca 25 procent av den kommunalt anställda personalen arbetar inom undervisningsyrken och ca 40 procent inom vården. Arbetskraftsbarometern indikerar förhållandevis stor brist på personal inom dessa utbildningsgrupper (se diagram 33 och 34). Detta gäller framförallt yrkeserfarna, men även i hög grad nyutexaminerade.

Eftersom Arbetskraftsbarometern innehåller information om rekryteringsläget för totalt 78 utbildningsgrupper borde den ge en hygglig helhetsbild av bristsituationen på arbetsmarknaden och även av det sammantagna resursutnyttjandet i ekonomin. Resultaten från den senaste Arbetskraftsbarometern indikerar sammantaget för de 78 undersökta utbildningsgrupperna att rekryteringsläget är sådant att företagen upplever en brist på yrkeserfaren arbetskraft och att situationen även börjar bli ansträngd när det gäller nyutexaminerade (se diagram 35).

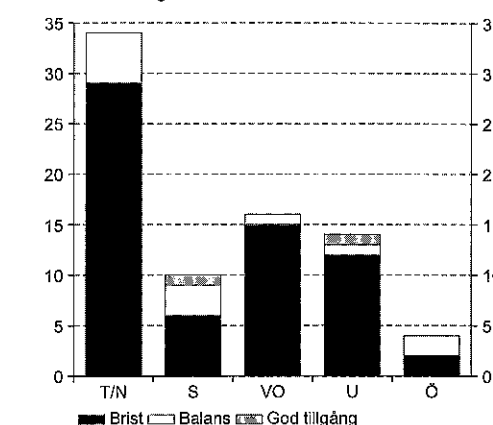
Informationen avseende bristsituationen på arbetsmarknaden från både Konjunkturinstitutet och Arbetskraftsbarometern antyder således att Sverige inte längre har stora outnyttjade arbetskraftsresurser som lätt kan tas i anspråk. Detta är en indikator på att produktionsgapet ligger nära noll och att arbetslösheten ligger nära NAIRU.

Försämrade matchningsprocess?

För att uppnå låg arbetslöshet på ett hållbart sätt krävs bl.a. att arbetsmarknadens allokeringssystem fungerar väl, dvs. att det sker en effektiv matchning mellan de arbetssökande och de arbetstillfällen som finns lediga. Detta ställer krav både på arbetskraftens geografiska och kompetensmässiga flexibilitet.

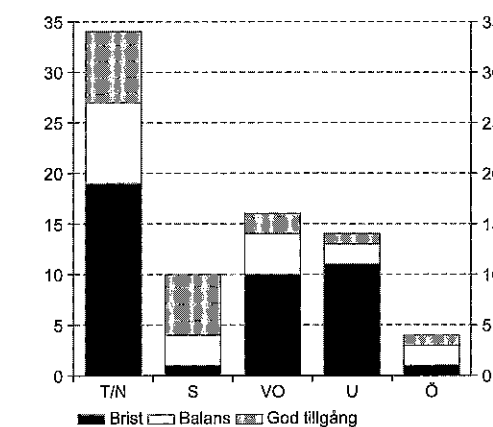
Matchningssituationen kan illustreras med hjälp av en s.k. Beveridgekurva, som visar sambandet mellan öppen arbetslöshet och antalet vakanser i ekonomin (se diagram 36). Eftersom en ökning av antalet vakanser leder till att antalet anställningar ökar och arbetslösheten minskar, har kurvan normalt en negativ lutning. Skift utåt av kurvan kan tolkas som försämrade matchning på arbetsmarknaden, eftersom antalet vakanser blir högre för varje given nivå på arbetslösheten. Rörelser utefter kurvan kan tolkas som konjunkturella förändringar. Ett förbättrat konjunkturläge innebär att antalet vakanser, och därmed anställningar, ökar men också att svårigheterna och tidsåtgången för tillsättningen av vakanserna tilltar i takt med att arbetslösheten sjunker, dvs. kurvan är inte linjär utan konvex.

Diagram 33 Rekryteringsläget 2000 för yrkeserfarna
Antal utbildningar

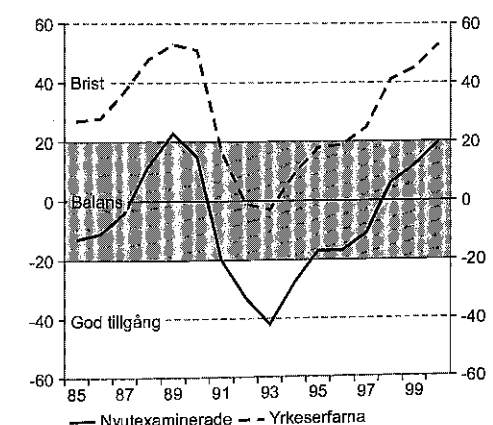
T/N=Teknik/naturvetenskap, S=Samhällsvetenskap, VO=Vård och omsorg, U=Undervisning, Ö=Övriga.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 34 Rekryteringsläget 2000 för nyutexaminerade
Antal utbildningar

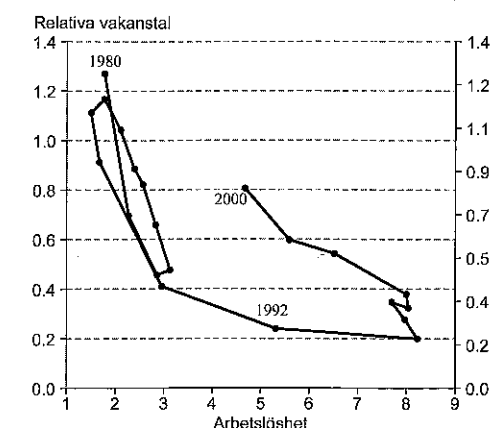
T/N=Teknik/naturvetenskap, S=Samhällsvetenskap, VO=Vård och omsorg, U=Undervisning, Ö=Övriga.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 35 Rekryteringsläge
Nettotal

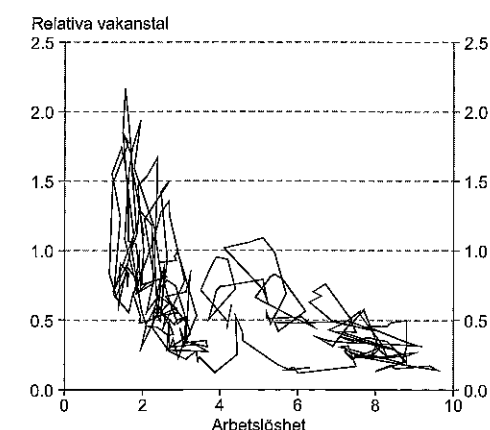
Anm. Måttet beräknas som differensen mellan andelen som svarat God tillgång respektive brist.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Diagram 36 Beveridgekurva, 1980-2000, årsdata

Källor: Statistiska centralbyrån och Arbetsmarknadsstyrelsen.

Diagram 37 Beveridgekurva, 1980-2001, månadsdata

Källor: Statistiska centralbyrån och Arbetsmarknadsstyrelsen.

I diagram 36 beskrivs Beveridgekurvan i form av årsgenomsnitt för perioden 1980-2000.²¹ Observationerna i diagrammets vänstra del belyser arbetsmarknadssituationen under 1980-talet och observationerna i den högra delen den under 1990-talet. Den kraftiga ökningen av arbetslösheten i början av 1990-talet åtföljdes av en minskning av antalet vakanser, vilket kan tolkas som en rörelse utefter kurvan. Under mitten av 1990-talet verkade arbetslösheten stabiliseras på de nya höga nivåerna, men under de senaste åren har arbetslösheten pressats tillbaka samtidigt som vakansgraden stigit. Beveridgekurvan tycks nu ligga längre ut från origo än tidigare, vilket kan tyda på att matchningsprocessen försämrats och att arbetsmarknaden blivit mindre flexibel. Under de senaste tio åren har arbetsmarknaden genomgått stora förändringar som kan ha påverkat Beveridgekurvan permanent eller temporärt. Det är dock för tidigt att uttala sig om huruvida den permanent har skiftat utåt. När kurvan redovisas för månadsdata blir bilden delvis en annan (se diagram 37). Utåtskiftet blir mindre tydligt och det framgår dessutom att kurvan under 2001 visat tendens till att söka sig in mot origo igen.

En bristfälligt fungerande matchningsprocess och en mindre flexibel arbetsmarknad begränsar möjligheterna för arbetslösheten att fortsätta minska och bidrar därmed till en förhållandevis hög NAIRU. Om Beveridgekurvan har skiftat utåt, vilket dock är osäkert, så utgör detta en indikator på att NAIRU nu är högre än under 1980-talet.

Är produktionsgapet slutet?

Under de senaste åren har det såvitt nu kan bedömas funnits förhållandevis stora mängder lediga resurser, särskilt på arbetsmarknaden, som kunnat tas i anspråk utan någon större risk för accelererande löner och priser, dvs. faktisk produktion har varit väsentligt lägre än potentiell produktion. Den sammantagna bild som framträder då tillgänglig information vägs samman är att den svenska ekonomin nu tycks ha lämnat denna situation bakom sig. Konjunkturinstitutet liksom flera andra organisationer bedömer att den faktiska arbetslösheten nu ligger förhållandevis nära NAIRU och faktisk BNP nära potentiell BNP. I föregående kapitel framgår att produktrealloänen i nuläget inte verkar avvika markant från vad som bedöms vara långsiktigt hållbart. Detta skulle också i någon mån kunna ses som en indikation på ett slutet produktionsgap.

Trots att bedömningarna av det samlade resursutnyttjandet i ekonomin är förhållandevis samstämmiga så är

²¹ I diagrammet definieras relativa vakanstal som kvoten mellan antalet kvarstående lediga platser och arbetskraften. Arbetslöshetsmättet som används är antalet öppet arbetslösa i förhållande till arbetskraften.

dess uppskattningar, som framgått, förknippade med en hög grad av osäkerhet. Denna osäkerhet gäller bl.a. lönebildningens funktionssätt. I kapitel fem nedan analyseras den ekonomiska utvecklingen vid en sämre och en bättre fungerande lönebildning, motsvarande en högre respektive lägre nivå på NAIRU.

4 Svensk ekonomi 2001–2008

Som diskuterades i kapitel ett råder en betydande osäkerhet om den internationella konjunkturutvecklingen. I kapitlet presenterades därför ett scenario med en *kortvarig* och ett scenario med en *utdragen* internationell lågkonjunktur. Dessa scenarier utgör en övre respektive en undre gräns i ett rimligt osäkerhetsintervall för den internationella konjunkturutvecklingen under de närmaste åren. I detta kapitel redovisas den svenska ekonomins utveckling 2001–2008 vid dessa två scenarier för den internationella konjunkturutvecklingen.

Utgångspunkter

I en liten öppen ekonomi som Sveriges bestäms de reala löneökningarna på lång sikt av produktivitetstillväxten. Möjligheten att höja lönerna på kapitalavkastningens bekostnad begränsas av kapitalets internationella rörlighet. De här redovisade scenarierna för svensk ekonomi baseras, mot bakgrund av analysen i kapitel två, på ett antagande om en årlig produktivitetstillväxt i näringslivet på 2,2 procent på lång sikt. Tillväxten i BNP skiljer sig från denna då produktiviteten i offentlig sektor antas vara konstant och medelarbetstiden sjunker samt till följd av demografiska förändringar av arbetskraften och konjunkturrella variationer i resursutnyttjandet.

Vad gäller penningpolitiken antas en fortsatt rörlig växelkurs och att Riksbanken väljer reporäntebanan på ett sätt som på 18–24 månaders sikt resulterar i ungefär 2 procents inflation. Detta betraktas som trovärdigt av ekonomins övriga aktörer. Utan detta antagande skulle det fordras betydligt större variationer i reporäntan för att uppnå prisstabilitet.

Finanspolitiken

Finanspolitiken i de två scenarierna har utformats utifrån regeringens och riksdagens mål om ett överskott i det offentliga finansiella sparandet motsvarande 2 procent av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Beräkningsmässigt innebär detta att skattesatserna sänks om utvecklingen är långsiktigt hållbar, dvs. om sparandet med oförändrade skattesatser skulle hamna över 2 procent vid ett slutet produktionsgap. På motsvarande sätt tolereras ett sparande som understiger 2 procent av BNP under en övergångsperiod om detta är motiverat av konjunkturskäl. Det konjunkturjusterade offentliga sparandet uppgår till ca 2 procent av BNP samtliga år.

Den kommunala konsumtions- och sysselsättningsutvecklingen beror i scenarierna på hur kommunernas skatteinkomster utvecklas i kombination med kommunernas lagfästa balanskrav. Timlönerna i kommunsektorn antas utvecklas i samma takt som timlönerna i övriga delar av ekonomin.

De offentliga transfereringarna till hushållen har beräknats enligt gällande regler och kända förändringar av dessa under beaktande av hur bl.a. löner, priser, arbetslöshet och demografi utvecklas. Detta innebär att de offentliga utgifterna i de olika scenarierna skiljer sig åt, och att avstånden till de av riksdagen beslutade utgiftstaken blir olika stora. Under framförallt 2002 och 2003 är budgeteringsmarginalen så liten att åtgärder skulle behöva vidtas för att hålla utgifterna under taken. Om arbetslösheten stiger blir åtgärdsbehovet större, vilket kan sätta även utgiftstaket 2004 under press. I beräkningarna har inga besparingsåtgärder lagts in. I stället redovisas en bedömning av storleken på budgeteringsmarginalen. För åren efter 2004 finns ännu inga fastlagda utgiftstak.

Utgiftstaken kan hållas på många olika sätt. Besparingarna kan t.ex. omfatta de offentliga transfereringarna, vilket skulle leda till en svagare disponibel inkomst och därigenom reducera hushållens konsumtionsutgifter. Alternativt kan den offentliga konsumtionen hållas tillbaka, vilket också drar ned BNP-tillväxten. Den snäva budgeteringsmarginalen medför således att de så kallade automatiska stabilisatorerna inte kan verka fullt ut på utgiftssidan. Om besparingsåtgärderna bedöms leda till en alltför kontraktiv finanspolitik finns dock möjligheten att kompensera detta genom att ytterligare sänka skattesatserna och på så sätt hålla sparandet i den offentliga sektorn och hushållssektorn oförändrat. De faktum att inga besparingsåtgärder lagts in i beräkningarna i de fall utgiftstaken beräknas överskridas är liktydigt med att hushållen kompenseras fullt ut för eventuella besparingsåtgärder.

Kortvarig internationell lågkonjunktur

I Konjunkturinstitutets augustiprognos och i den medelfristiga kalkylen i mars 2001 bedömdes den svenska ekonomin växa i god takt under de närmaste åren. De internationella förutsättningarna för detta scenario presenterades i kapitel ett.

Tabell 11 Försörjningsbalans vid en kortvarig lågkonjunktur

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Hushållens konsumtion	1,6	3,1	2,5	2,4	2,2
Offentlig konsumtion	1,2	1,0	0,7	0,6	0,5
Bruttoinvesteringar	4,9	5,2	3,3	3,0	2,9
Lagerförändring ¹	–0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Export	–0,7	4,9	6,7	4,8	5,4
Import	–0,5	5,5	5,9	4,4	5,9
BNP	1,6	2,7	2,7	2,3	1,8

¹Bidrag till BNP-tillväxten

Källa: Konjunkturinstitutet.

I tabellerna 11–14 redovisas utvecklingen av svensk ekonomi. Exporten minskar i år men återhämtar sig nästa år som en följd av den förhållandevis gynnsamma internationella konjunkturutvecklingen. Även hushållens konsumtionsutgifter återhämtar sig snabbt och växer i volym med 3,1 procent 2002 och 2,5 procent 2003. Sammantaget innebär detta att tillväxten åter skjuter fart och ligger över den potentiell tillväxten nästa år och året därefter, för att sedan avta och sammanfalla med den potentiell tillväxten.

Tabell 12 Arbetsmarknaden vid en kortvarig lågkonjunktur

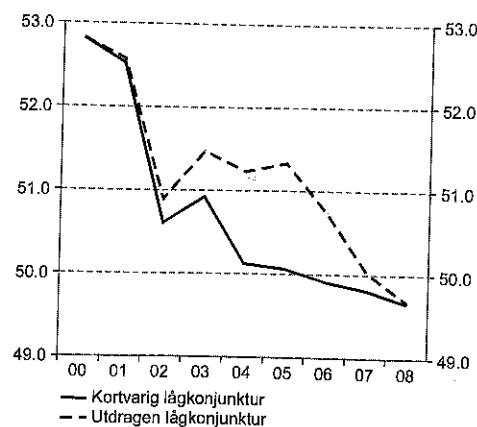
Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Nominell timlön	4,0	4,0	4,1	4,0	4,0
Real timlön	1,7	2,4	2,2	2,0	2,0
Sysselsatta	1,7	0,5	0,8	0,2	0,2
Arbetade timmar	0,9	0,2	0,7	0,1	0,1
Arbetslöshet ¹	4,0	3,9	3,6	3,8	3,8
Arbetsproduktivitet i näringslivet	0,8	3,1	2,5	2,8	2,2

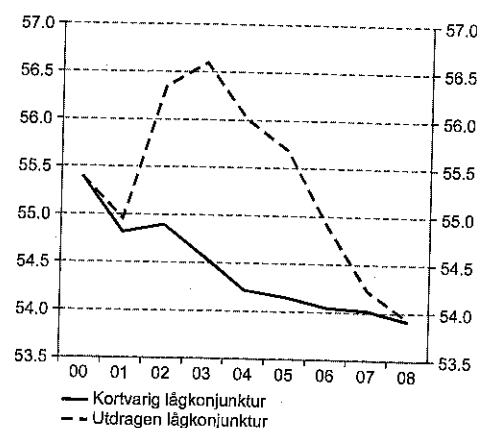
¹I procent av arbetskraften.

Källa: Konjunkturinstitutet.

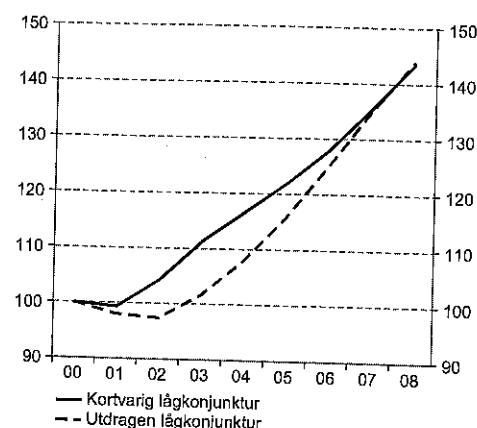
Även sysselsättningen och arbetslösheten utvecklas förhållandevis väl. Arbetslösheten fortsätter att sjunka något för att på sikt uppgå till ca 4 procent, vilken antas motsvara NAIRU. Antalet sysselsatta ökar långsamt och medelarbets-tiden sjunker. Antalet arbetade timmar ökar svagt fram till 2003 och stagnerar därefter. Lönerna ökar med ca 4 procent. Inflationen sjunker något nästa år och utvecklas därefter i enlighet med Riksbankens inflationsmål.

Diagram 38 Skattekvoten
Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 39 Utgiftskvot
Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 40 Export
Index 2000=100

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 13 Priser, räntor och växelkurs vid en kortvarig lågkonjunktur

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Real disponibel inkomst	3,5	4,5	2,5	3,4	2,2
KPI	2,6	1,8	2,1	2,0	2,0
Reporänta ^{1,2}	3,75	3,75	4,50	5,0	5,0
TCW-index ^{1,2}	134,1	128,5	123,1	121,0	118,0

¹ I slutet av respektive år.² Slutnivå 2008.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Den ökande sysselsättningen medför att de offentliga inkomsterna växer relativt snabbt samtidigt som utgifterna hålls tillbaka. Följden blir fortsatta skattesänkningar om totalt ca 50 miljarder kronor fram till och med 2008, varvid det offentliga sparande uppgår till 2 procent av BNP. (Se diagram 38 och 39) Skattesänkningarna innebär att hushållens reala disponibla inkomster förstärks så att de blir drygt 3 procent högre 2008 än vad de skulle ha varit vid oförändrade skatteregler.

Prisökningar som endast tillfälligt avviker från Riksbankens inflationsmål och en stabil arbetslöshetsnivå innebär att utgiftstaken, vid oförändrade regler, beräknas överskridas med relativt små belopp 2002 och 2003.

Tabell 14 De offentliga finanserna vid en kortvarig lågkonjunktur

Procent av BNP respektive miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Inkomster	58,5	56,5	57,0	56,2	56,0
Därför skatter	52,5	50,6	50,9	50,1	49,9
Utgifter	54,8	54,9	54,6	54,2	54,0
Utgifter över utgiftstaket	–3	7	4	–9	...
Finansiellt sparande	3,6	1,6	2,4	2,0	2,0
Kumulerat skattesänkingsutrymme	...	...	0	15	50

Källa: Konjunkturinstitutet.

Utdragen internationell lågkonjunktur

Som redovisas i kapitel ett medför den sämre internationella konjunkturutvecklingen väsentligt svagare marknadstillväxt för svensk export under 2001 och 2003. Detta gäller i synnerhet för år 2002, då marknaden till och med krymper något. Åren därefter blir marknadstillväxten betydligt högre till följd av högre internationell tillväxt.

Den svagare marknadstillväxten 2001–2003 får betydande effekter på den svenska exporten, vilket framgår av diagram

40. Fallet i exporten under 2001 fortsätter under 2002, varefter exporten åter börjar växa. Den sämre exportutvecklingen dämpar främst produktionen och sysselsättningen i industrin.

Tabell 15 Försörjningsbalans vid en utdragen lågkonjunktur

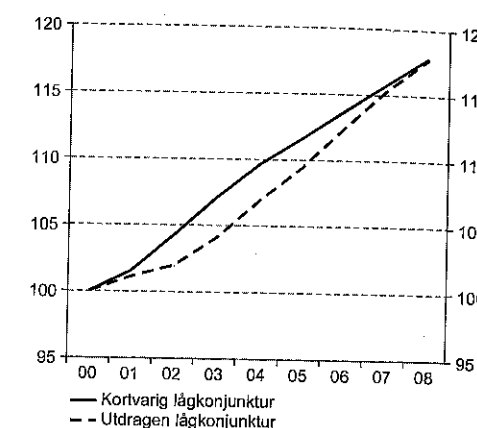
Årlig procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Hushållens konsumtion	1,4	2,5	2,3	2,7	2,3
Offentlig konsumtion	1,2	0,7	0,3	0,5	0,5
Bruttoinvesteringar	4,4	2,2	2,3	3,0	3,8
Lagerförändring	–0,3	–0,1	0,0	0,0	0,0
Export	–2,0	–0,6	4,3	6,2	7,5
Import	–1,4	1,5	3,8	5,3	7,4
BNP	1,1	0,8	2,0	2,7	2,4

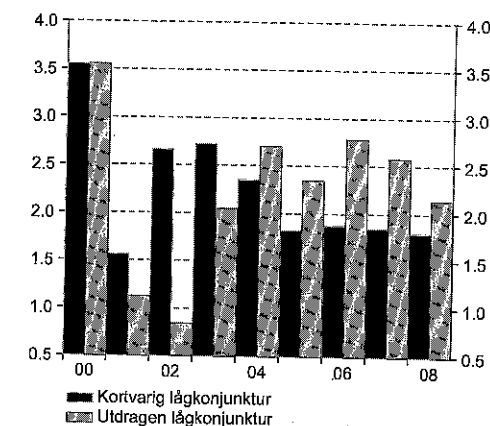
Källa: Konjunkturinstitutet.

Den svagare internationella konjunkturen påverkar den svenska ekonomin negativt även via de allt starkare finansiella band som råder. I detta scenario försvagas de internationella börserna, vilket får effekter på den svenska ekonomin dels genom lägre avkastning på svenskägda tillgångar i utlandet, dels genom att även den svenska börsen försvagas. Den svagare exportutvecklingen och det försämrade finansiella klimatet dämpar såväl hushållens konsumtion som investeringarna.

Tillväxten i hushållens konsumtion blir lägre 2001–2003 än i scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur. Detta gäller i synnerhet under 2002. Den lägre konsumtionen är främst en följd av hushållens lägre inkomster vilket följer av en lägre sysselsättningsgrad. Dessutom bedöms hushållen öka sitt sparande något under 2003 och 2004. Från och med 2004 växer däremot hushållens konsumtion i något högre takt då den internationella konjunkturen och därmed svensk export återhämtar sig. Ett snarlikt mönster framträder vad gäller bruttoinvesteringarna. Investeringsstakten faller inledningsvis markant. Lägre efterfrågan och därmed lägre produktion medför att det inte krävs så mycket investeringar i ny kapacitet. När efterfrågan åter ökar och resursutnyttjandet blir mer ansträngt ökar investeringsstakten. Även den offentliga konsumtionen och sysselsättningen blir mindre i detta scenario eftersom skatteunderlaget utvecklas svagare. Sammantaget blir BNP-tillväxten 2001–2003 betydligt lägre än vid en kortvarig lågkonjunktur. Från 2004 och framåt växer dock BNP något snabbare till följd av att den globala tillväxten åter tar fart, se diagram 41 och 42.

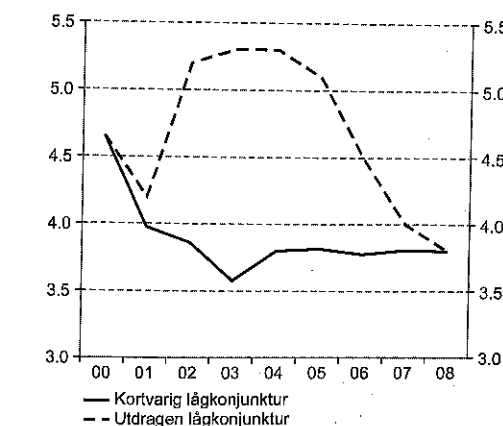
Diagram 41 BNP
Index 2000=100

Källa: Konjunkturinstitutet.

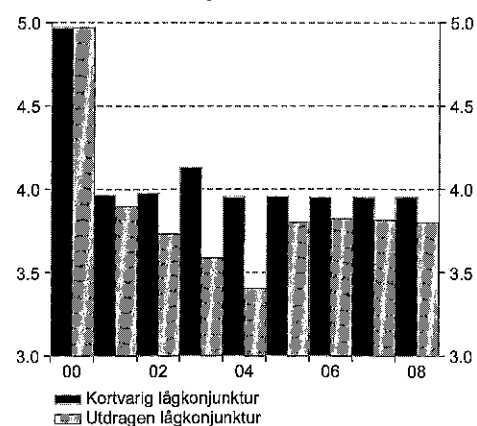
Diagram 42 BNP
Procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 43 Öppen arbetslöshet

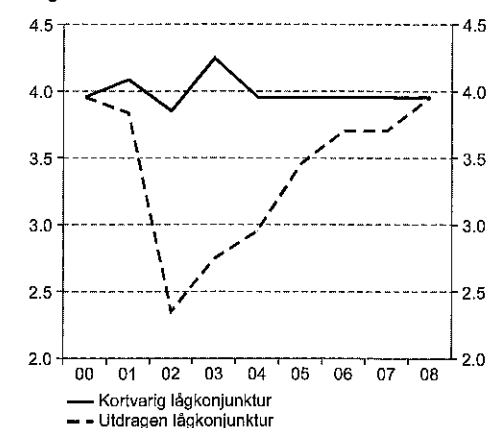

Källa: Konjunkturinstitutet.

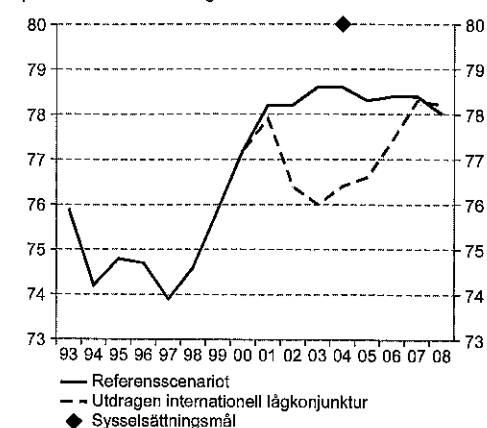
Diagram 44 Nominal lön
Procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 45 Kort ränta

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 46 Regulerad sysselsättningsgrad
I procent av befolkningen i åldern 20–64 år

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Tabell 16 Arbetsmarknaden vid en utdragen lågkonjunktur
Årlig procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Nominell timlön	3,9	3,7	3,6	3,4	3,7
Real timlön	1,7	2,7	2,1	1,7	1,8
Sysselsatta	1,4	–0,7	0,4	0,4	0,6
Arbetslöshet ¹	4,2	5,2	5,3	5,3	4,4
Arbetade timmar	0,8	–1,6	–0,2	0,6	0,7
Arbetsproduktivitet i näringslivet	0,6	2,2	2,2	3,0	2,4

¹ I procent av arbetskraften.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Den svagare efterfrågan får konsekvenser för produktion, sysselsättning, kapitalstock, löner och priser. Dämpningen av produktionen minskar företagens kapacitetsutnyttjande och vinster, vilket leder till lägre efterfrågan på arbetskraft och kapital. Företagen beräknas dock inte minska sysselsättningen i samma utsträckning som produktionen. Produktiviteten fungerar delvis som en buffert vid tillfälliga efterfrågechocker.

Arbetslösheten blir som mest 1,7 procentenheter högre än i scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur (se diagram 43). Den högre arbetslösheten medför att de nominella löneökningarna blir något lägre, se diagram 44. Tillsammans med en lägre inhemsk efterfrågan minskar detta inflationstrycket, varvid Riksbanken säker reporäntan med som 1,5 procentenheter.

När efterfrågan åter tar fart finns lediga resurser. BNP-tillväxten överstiger därför den långsiktigt hållbara tillväxttakten utan att inflationen överskrider Riksbankens mål. I takt med att resursutnyttjandet blir mer ansträngt och inflationstrycket ökar blir penningpolitiken mindre expansiv. Enligt diagram 45 höjs reporäntan från mitten av 2003 för att 2008 vara på samma nivå som i scenariot med en kortvarig internationell lågkonjunktur. I båda scenarierna blir sysselsättningsgraden ungefär densamma 2008, se diagram 46.

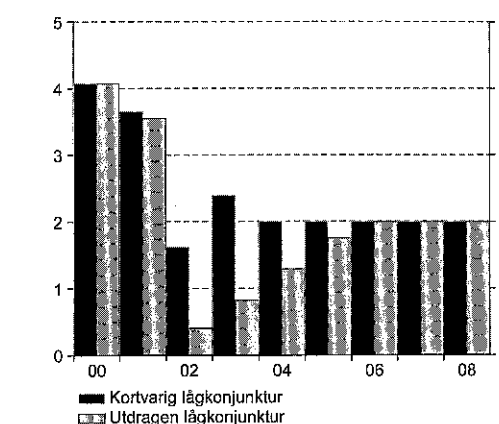
Tabell 17 Priser, räntor och växelkurs vid en utdragen lågkonjunktur

Procentuell förändring

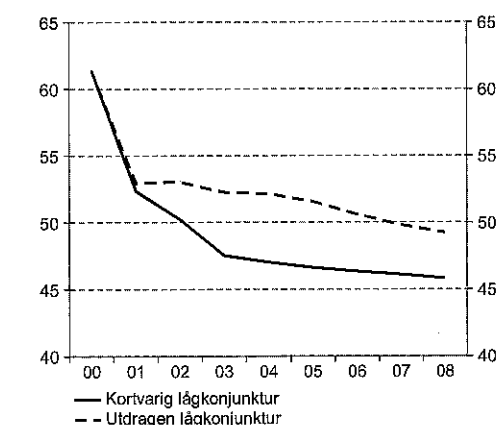
	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Real disponibel inkomst	3,0	4,6	2,5	2,5	2,8
KPI	2,2	1,0	1,5	1,7	1,9
Reporänta ¹	2,75	2,25	3,0	4,25	5,0 ²
TCW-index ¹	134,1	127,5	121,6	119,5	118,0 ²

¹ Vid årets slut.² Slutnivå 2008.

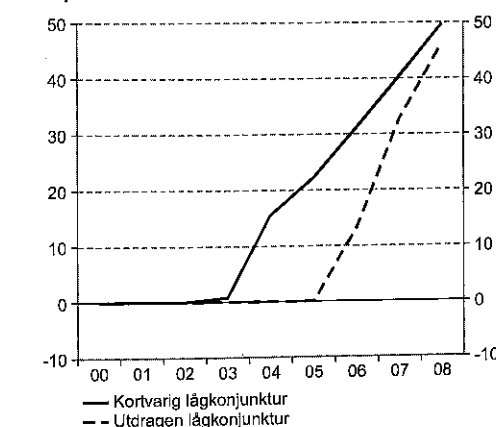
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 47 Finansiellt sparande i offentlig sektor
Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 48 Statsskulden
Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 49 Skattesänkningar kumulerat
Miljarder kronor

Källa: Konjunkturinstitutet.

Den svagare konjunkturutvecklingen medför också att den offentliga sektorns inkomster utvecklas långsammare samtidigt som utgifterna för bl.a. arbetslöshetsersättning ökar. Detta leder till att det offentliga finansiella sparandet understiger 2 procent av BNP under ett antal år även utan ytterligare skattesänkningar. Det av konjunkturskäl lägre offentliga sparande bidrar till att stabilisera hushållens inkomstutveckling och därmed tillväxten, och är konsistent med målet om 2 procents överskott i genomsnitt över en konjunkturcykel (se diagram 47).

När konjunkturläget förbättras stärks de offentliga finanserna och överskotten överstiger 2 procent av BNP vid oförändrade skatteregler. 2006–2008 finns därför ett skattesänkingsutrymme även i detta scenario. Eftersom potentiell BNP inte påverkas nämnvärt av en svagare konjunkturutveckling och produktionsgapet är slutet 2008 i bägge scenarierna blir skattesänkingsutrymmets storlek ungefär detsamma. Vid en mer utdragen internationell lågkonjunktur sker skattesänkningarna senare och mer koncentrerat än vid en kortvarig internationell lågkonjunktur.

Den högre arbetslösheten medför att sparandet för att hålla de takbegränsade utgifterna under utgiftstaket blir större. Sammantaget beräknas besparingar motsvarande 19 respektive 15 miljarder kronor behöva göras under 2002 och 2003, se tabell 18. För att kompensera för denna inskränkning i hur de automatiska stabilisatorerna verkar kan motsvarande skattesänkningar genomföras så att sparandet i offentlig sektor förblir oförändrat (se även diagram 48 och 49).

Tabell 18 De offentliga finanserna vid en utdragen lågkonjunktur

Procent av BNP respektive miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004	2005–2008
Inkomster	58,5	56,7	57,4	57,3	56,6
Därav skatter	52,6	50,9	51,5	51,2	50,4
Utgifter	55,0	56,3	56,6	56,0	54,6
Utgifter över utgiftstaket	0	19	14	–4	...
Finansiellt sparande	3,5	0,4	0,8	1,3	2,0
Kumulerat skattesänkingsutrymme	...	...	0	0	46

Källa: Konjunkturinstitutet.

I båda scenarierna antas nominallönerna vara relativt trögrörliga. Ett skäl är att gällande löneavtal oftast omfattar en längre tidsperiod. En viktig faktor är därför hur känslig löneglidningen är för variationer i arbetslösheten. I dessa bedömningar har det antagits att löneglidningen delvis är av strukturell karaktär, dvs. att billigare arbetskraft ersätts av dyrare. Detta är en effekt av strukturomvandlingen. En an-

nan orsak till trögrörliga nominallöner kan vara att arbetstarna föredrar en jämn inkomstutveckling. Om löneökningarna i högre grad hade berott på arbetslöshetsnivån så skulle nominallönerna vara mindre trögrörliga. Detta skulle i sin tur leda till ett minskad inflationstryck vid minskad efterfrågan, varvid Riksbankens handlingsutrymme att motverka efterfrågechocker skulle bli något större.

5 Lönebildningens betydelse för den ekonomiska utvecklingen

Arbetslöshetens och sysselsättningens mera långsiktiga utveckling är, som redovisas i kapitel fyra, mindre beroende av konjunkturutvecklingen men påverkas i hög grad av lönebildningens funktionssätt. Detta kapitel belyser lönebildningens betydelse genom att redovisa två ytterligare scenarier för den makroekonomiska utvecklingen i Sverige 2001–2008.

Det första scenariot illustrerar en sämre fungerande lönebildning präglad av lönekonkurrens och compensationstänkande, där lönebildningen endast i liten utsträckning beaktar återverkningar på samhällsekonomin. Den långsiktigt hållbara arbetslöshetsnivån uppgår därmed till 5 procent. Referensscenariot är i båda fallen scenariot i kapitel fyra med kortvarig lågkonjunktur och en långsiktigt hållbar arbetslöshetsnivå på 4 procent. För avvikelsekalkyler av detta slag är dock valet av referensscenario av mindre betydelse.

Det andra scenariot beskriver en bättre fungerande lönebildning präglad av samförstånd, där lönebildningen i något större utsträckning beaktar återverkningar på samhällsekonomin. Den långsiktigt hållbara arbetslöshet uppgår därmed till 3,5 procent.

De båda scenarierna skiljer sig från varandra och från referensscenariot endast avseende hur väl lönebildningen fungerar. Skillnaden antages vara av strukturell natur, dvs. gäller lönebildningens sätt att fungera på såväl kort som lång sikt. Det undersökta intervallet för lönebildningen motsvarande NAIRU mellan 3,5 och 5 procent är förhållandevis begränsat både jämfört med rådande osäkerhet och jämfört med lönebildningens potentiella betydelse för den långsiktigt hållbara arbetslösheten.

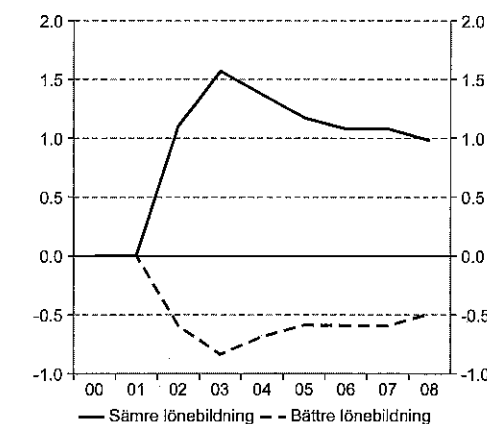
Sämre fungerande lönebildning

Scenariot med en lönebildning som fungerar sämre än i referensscenariot karakteriseras av en mindre grad av samsyn och samförstånd på arbetsmarknaden. Lönebildningen präglas av lönekonkurrens och compensationstänkande och tar i praktiken endast i liten utsträckning hänsyn till hur löneökningar påverkar sysselsättning och arbetslöshet.

Den sämre fungerade lönebildningen antas leda till en procentenhets högre nominella löneökningar år 2002 (se diagram 50). Det högre inflationstrycket medför att Riksbanken så snart som möjligt höjer reporäntan med initialt 1,5 procentenheter (se diagram 51)

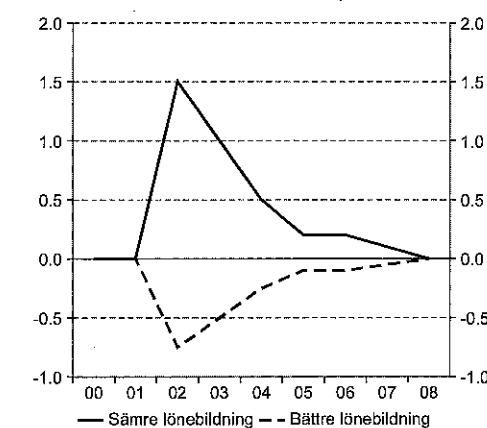
Då Riksbanken inte förutsåg de högre löneökningarna och därför inte i förväg hann förhindra inflationsökningen fullt ut kan företagen i viss mån kompensera sig för de högre

Diagram 50 Nominell lön
Procentuell avvikelse från referensscenariot

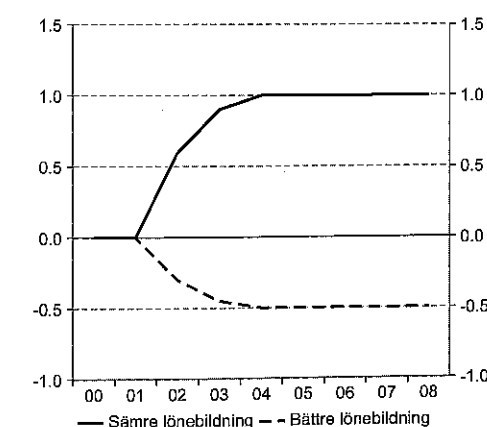
Källor: Konjunkturinstitutet

Diagram 51 Reporäntan
Avvikelse från referensscenariot i procentenheter

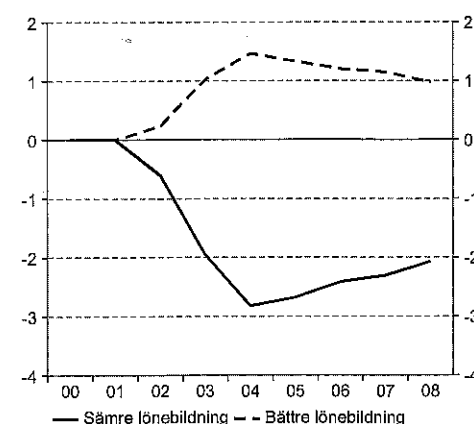

Källa: Konjunkturinstitutet.

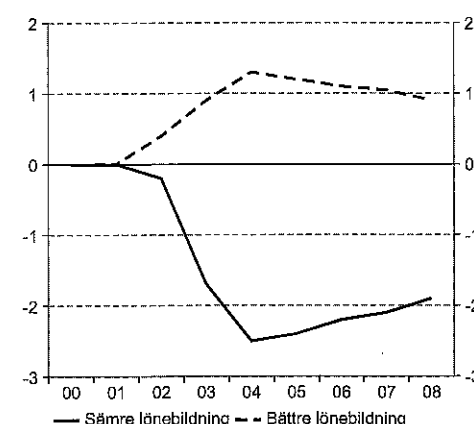
Diagram 52 KPI-nivå
Procentuell avvikelse från referensscenariot

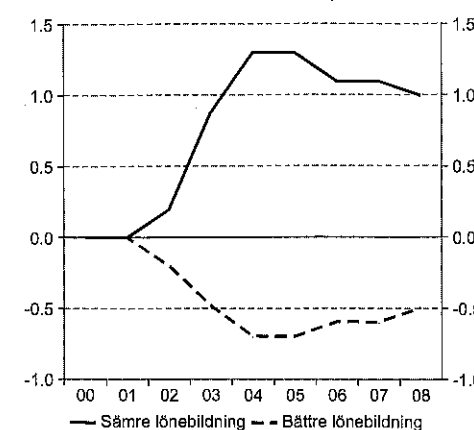
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 53 BNP-nivå
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 54 Sysselsättning
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 55 Arbetslöshet
Avvikelse från referensscenariot i procentenheter

Källa: Konjunkturinstitutet.

löneökningarna genom prishöjningar. Inflationen blir därför en halv procentenhet högre 2002 än i referensscenariot (se diagram 52). Därmed blir de reala löneökningarna detta år en halv procentenhet högre än i referensscenariot.

Reporäntan höjs i en sådan utsträckning att inflationsmålet åter uppnås från och med 2004. Efter räntehöjningarna sänks reporäntan åter och är 2008 nere på referensscenariots nivå.

Den högre reporäntan medför att den svenska kronan initialt förstärks med 1 procent, dvs. TCW-index sjunker med 1 procent. Det högre ränteläget i Sverige är förenligt med samma utländska räntenivå som i referensscenariot endast om skillnaden motsvaras av förväntningar om en försvagning av kronan under de kommande åren. Kronan försvagas därför efter den initiala förstärkningen. 2008 har konkurrenskraften mot omvärlden återställts, med prisnivån 1 procent högre och kronkursen i motsvarande mån lägre. Då finns heller inga kvardröjande ränteeffekter.

Tabell 19 Räntor, växelkurser och konsumentpriser

Avvikelse från referensscenariot, procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Reporänta	1,5	1,0	0,5	0,2	0,2	0,1	0,0
Statsobligationer 5 år	0,6	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
TCW-index	-1,0	0,2	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0
KPI-nivå	0,6	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Källa: Konjunkturinstitutet.

Enligt diagram 53 och 54 leder den stramare penningpolitiken till lägre inhemsk efterfrågan, och följaktligen till lägre produktion och sysselsättning. Under 2002 avviker sysselsättningen från referensscenariot med endast 0,2 procent av arbetskraften. När den stramare penningpolitiken får större genomslag ökar sysselsättningsskillnaden för att därefter stabiliseras på en nivå 2 procentenheter under referensscenariots sysselsättning i slutet av perioden (se tabell 20). Av denna sysselsättningsavvikelse återfinns 1 procentenhet i högre arbetslöshet medan de övriga har lämnat arbetskraften (diagram 55).

Högre arbetslöshet medför lägre löneökningar. Med den sämre fungerande lönebildning som här antagits är det först vid en arbetslöshet på 5 procent som nominallöneökningarna nedbringas till 4 procent. Att arbetslösheten under 2004 och 2005 ligger över NAIRU medför att löneökningstakten sjunker. Reallönerna är högre än i referensscenariot under hela perioden 2002 till 2007, men avvikelsen minskar från 2003 så att reallönerna år 2008 ligger på samma nivå som i referensscenariot.

Tabell 20 Arbetsmarknad och löner vid en sämre lönebildning

Avvikelse från referensscenariot, procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Nominell timlön	1,1	1,6	1,4	1,2	1,1	1,1	1,0
Real timlön	0,5	0,7	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0
Sysselsättning	-0,2	-1,7	-2,5	-2,4	-2,2	-2,1	-1,9
Arbetskraft	0,0	-0,8	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-0,9
Arbetslöshet	0,2	0,9	1,3	1,3	1,1	1,1	1,0

Källa: Konjunkturinstitutet.

Trots de högre reallönerna är hushållens reala disponibla inkomst under hela perioden lägre än i referensscenariot (diagram 56). Detta beror delvis på att lägre sysselsättning medför lägre löneinkomster. En annan viktig förklaring är högre skattesatser (se diagram 57). Att dessa blir högre beror i sin tur på att den lägre produktionen medför lägre skattebaser och högre utgifter för bl.a. arbetslöshet, varvid skattesatserna måste vara högre än i referensscenariot för att uppnå det erforderliga offentliga sparandet på 2 procent av BNP (diagram 58).

De jämfört med referensscenariot högre skattesatserna reducerar hushållens disponibla inkomst med cirka 32 miljarder kronor 2008. Då de kumulerade skattesänkningarna i referensscenariot uppgår till 50 miljarder kronor innebär detta att skattesänkningarna vid en kortvarig internationell lågkonjunktur och en sämre fungerande lönebildning fram till och med 2008 beräknas till 18 miljarder kronor.

Tabell 21 De offentliga finanserna vid en sämre lönebildning

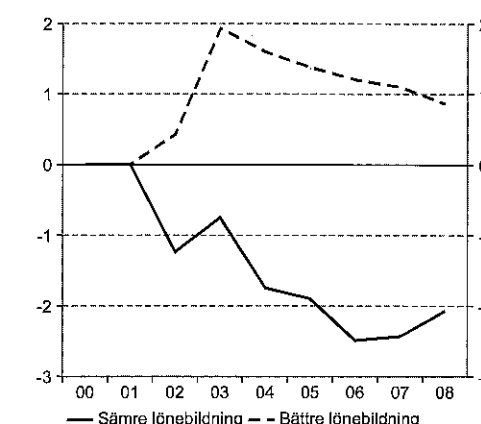
Avvikelse från referensscenariot, procent av BNP respektive miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Inkomster	0,3	0,5	1,1	1,3	1,5	1,6	1,4
Därav skatter	0,1	0,2	0,8	1,1	1,4	1,5	1,3
Utgifter	0,2	1,4	1,9	1,9	1,7	1,6	1,4
Utgifter över utgiftstaket	11	19	23				
Finansiellt sparande	0,1	-0,9	-0,8	-0,6	-0,1	0,0	0,0
Kumulerat skattesänkingsutrymme	0	-1	-16	-22	-31	-35	-32

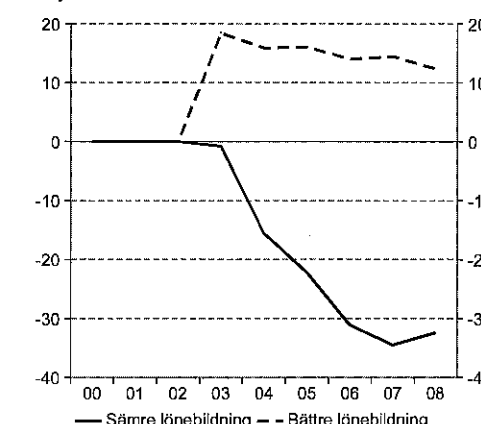
Källa: Konjunkturinstitutet.

De första åren ligger kapitalavkastningen på en lägre nivå. På sikt måste kapitalavkastningen dock anpassas till det internationella avkastningskravet, så vid periodens slut härrör skillnaden i de disponibla inkomsterna från effekter på sysselsättning och skatter.

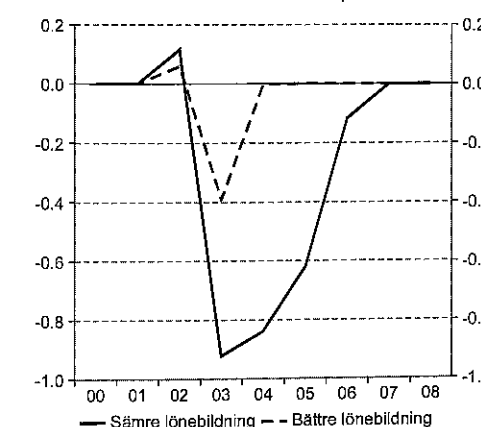
BNP stabiliseras på 2 procent under referensscenariots nivå. Även kapitalet anpassas till en lägre aktivitetsnivå,

Diagram 56 Real disponibel inkomst
Procentuell avvikelse från referensscenariot

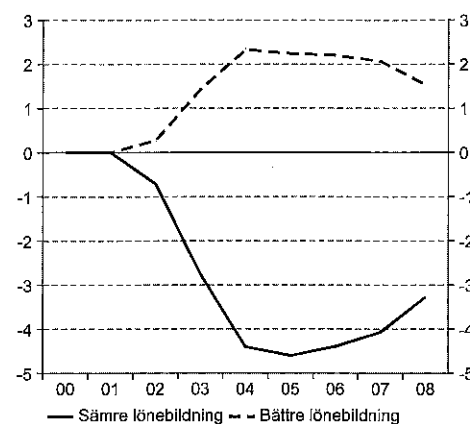
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 57 Skattesänkningar kumulerat
Miljarder kronor

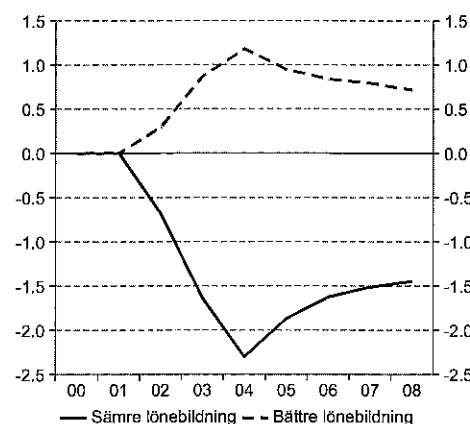
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 58 Finansiellt sparande offentlig sektor
Avvikelse från referensscenariot i procentenheter

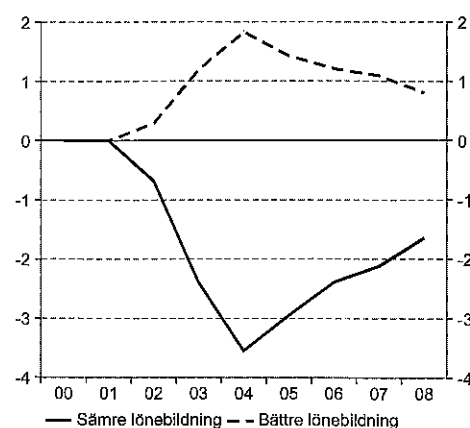
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 59 Bruttoinvesteringar
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 60 Export
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 61 Import
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

vilket framgår av den relativt stora avvikelsen i investeringarna (diagram 59). Export och import är båda lägre än i referensscenariot. Dock avviker importen mer än exporten, så bytesbalansen förstärks. (diagram 60 och 61)

Tabell 22 Real disponibel inkomst och försörjningsbalans vid en sämre lönebildning

Avvikelse från referensscenariot, procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Real disponibel inkomst	-1,2	-0,8	-1,7	-1,9	-2,5	-2,4	-2,1
Hushållens konsumtion	-0,8	-3,2	-4,4	-3,9	-3,2	-3,0	-2,5
Offentlig konsumtion	-0,2	-0,4	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,8
Bruttoinvesteringar	-0,7	-2,8	-4,4	-4,6	-4,4	-4,1	-3,3
Export	-0,7	-1,6	-2,3	-1,9	-1,6	-1,5	-1,4
Import	-0,7	-2,4	-3,5	-2,9	-2,4	-2,1	-1,6
BNP	-0,6	-2,0	-2,8	-2,7	-2,4	-2,3	-2,1

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 62 redovisar utvecklingen av den reguljära sysselsättningen i åldern 20-64 år vid en kortvarig internationell långkonjunktur dels vid referensscenariots NAIRU på fyra procent, dels vid en sämre fungerande lönebildning och därmed NAIRU på fem procent. Som framgår av diagrammet uppnås inte riksdagens och regeringens mål om en sysselsättningsgrad på 80 procent 2004 i något av dessa scenarier.

Bättre fungerande lönebildning

Scenariot med en, jämfört med referensscenariot, bättre fungerande lönebildning karakteriseras av en högre grad av samsyn och samförstånd på arbetsmarknaden. Lönebildningen präglas inte av lönekonkurrens och compensationstänkande utan tar i praktiken hänsyn till hur löneökningar påverkar sysselsättning och arbetslöshet. I synnerhet beaktas hela löntagarkollektivets intressen vid lönebildningen, inklusive de grupper som löper en förhållandevis stor risk för arbetslöshet.

Finanspolitiken fungerar något annorlunda i början av scenariot jämfört med fallet med en sämre fungerande lönebildning, i det att vissa skattesänkningar tidigareläggs när det är förenligt med offentliga sektorns sparmål (diagram 63).

Med detta lönebildningsantagande ökar de nominella lönerna med drygt en halv procentenhet mindre än i referensscenariot 2002 och med en tredjedels procentenhet mindre 2003. De lägre löneökningarna dämpar inflationstrycket, varvid Riksbanken så snart som möjligt sänker reporäntan med initialt 0,8 procentenheter för att undvika att inflationen varaktigt understiger målet på 2 procent. Den målsatta inflationstakten uppnås från och med 2004. Reporäntan

förblir lägre fram till 2008, då den når samma nivå som i referensscenariot.

Tabell 23 Räntor, växelkurser och konsumentpriser vid en bättre lönebildning

Avvikelse från referensscenariot, procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Reporänta	-0,8	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
Statsobligationer 5 år	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
TCW-index	0,5	-0,1	-0,4	-0,4	-0,5	-0,5	-0,5
KPI-nivå	-0,3	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5

Källa: Konjunkturinstitutet.

Sysselsättningen ökar till följd av den expansivare penningpolitiken, och är 2002 en halv procentenhet högre än i referensscenariot, se vidare tabell 24. Hälften av dessa rekryteras ur arbetslöshet, de övriga kommer från en arbetskraftsökning till följd av det förbättrade läget på arbetsmarknaden. Vid slutet av perioden är den reala timlönen lika hög som i referensscenariot, medan arbetslösheten är varaktigt en halv procentenhet lägre.

Tabell 24 Arbetsmarknad och löner vid en bättre lönebildning

Avvikelse från referensscenariot, procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Nominell timlön	-0,6	-0,9	-0,7	-0,6	-0,6	-0,6	-0,5
Real timlön	-0,3	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
Sysselsättning	0,4	0,9	1,3	1,2	1,1	1,1	0,9
Arbetskraft	0,2	0,4	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4
Arbetslöshet	-0,2	-0,5	-0,7	-0,7	-0,6	-0,6	-0,5

Källa: Konjunkturinstitutet.

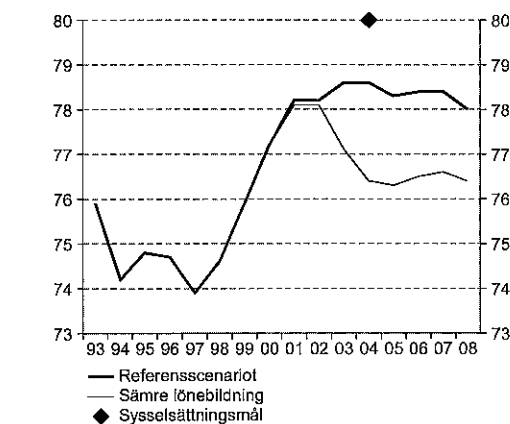
Högre produktion medför högre skatteintäkter och lägre utgifter för arbetslöshetsunderstöd och socialbidrag. Jämfört med referensscenariot sänks skatterna med ca 12 miljarder kronor fram till 2008. De sammanlagda skattesänkningarna 2008 uppgår därmed till 62 miljarder kronor.

Tabell 25 De offentliga finanserna vid en bättre lönebildning

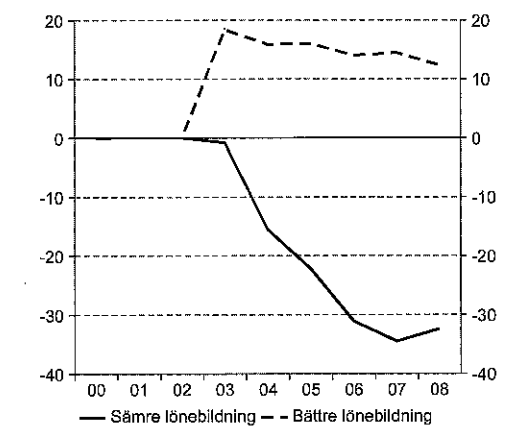
Nivåavvikelse i procent av BNP respektive miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Inkomster	-0,2	-1,0	-0,9	-0,8	-0,7	-0,7	-0,5
Därför skatter	-0,1	-0,8	-0,7	-0,7	-0,6	-0,6	-0,5
Utgifter	-0,3	-0,6	-0,9	-0,8	-0,7	-0,7	-0,6
Utgifter över utgiftstaket	3	10	11	...	...	...	...
Finansiellt sparande	0,1	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kumulerat skattesänkingsutrymme	0	18	16	16	14	14	12

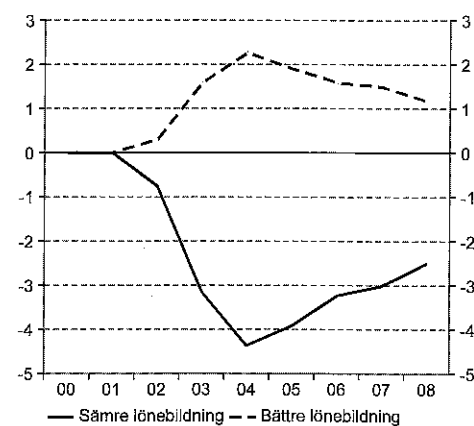
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 62 Reguljär sysselsättningsgrad
i procent av befolkningen i åldern 20-64 år

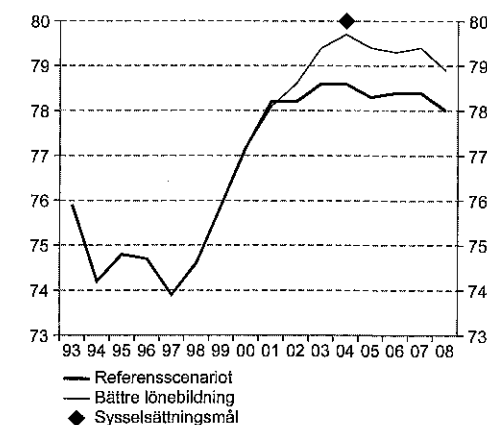
Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Diagram 63 Skattesänkningar kumulerat
Miljarder kronor

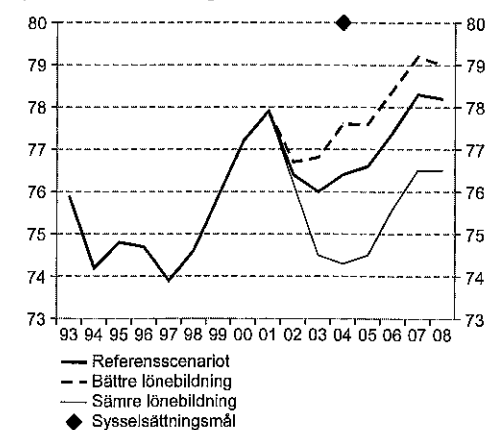
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 64 Hushållens konsumtion
Procentuell avvikelse från referensscenariot

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 65 Regulerad sysselsättningsgrad
I procent av befolkningen i åldern 20-64 år

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Diagram 66 Regulerad sysselsättningsgrad
I procent av befolkningen i åldern 20-64 år

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

Hushållens reala disponibla inkomster ligger 2002 en halv procent högre än i referensscenariot, och skillnaden har vid slutet av perioden stigit till omkring 1 procentenhet (tabell 26). Ökningen härrör från högre sysselsättning och lägre skattesatser.

BNP ligger hela tiden över referensscenariot, och stabiliserar på en nivå en procent över referensscenariot. Hushållens konsumtion ligger under anpassningsförloppet något över den långsiktiga nivån (se diagram 64).

Tabell 26 Real disponibel inkomst och försörjningsbalans
vid en bättre lönebildning

Avvikelse från referensscenariot, procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Real disponibel inkomst	0,4	1,9	1,6	1,4	1,2	1,1	0,9
Hushållens konsumtion	0,3	1,6	2,3	1,9	1,6	1,5	1,2
Offentlig konsumtion	0,1	0,2	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Bruttoinvesteringar	0,3	1,4	2,3	2,2	2,2	2,1	1,5
Export	0,3	0,9	1,2	0,9	0,8	0,8	0,7
Import	0,3	1,2	1,8	1,4	1,2	1,1	0,8
BNP	0,2	1,0	1,5	1,3	1,2	1,2	1,0

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 65 redovisar utvecklingen av den reguljära sysselsättningen i åldern 20-64 år vid en kortvarig internationell lågkonjunktur dels vid referensscenariots NAIRU på fyra procent, dels vid en bättre fungerande lönebildning och därmed NAIRU på 3,5 procent. Som framgår av diagrammet ligger sysselsättningen 2004 strax under den målsatta om 80 procent.

Slutsatsen är att sysselsättningsmålet beräknas uppnås endast om den internationella lågkonjunkturen blir kortvarig i kombination med att lönebildningen fungerar ännu något bättre än motsvarande en NAIRU på 3,5 procent.

Sysselsättning vid en utdragen lågkonjunktur och olika NAIRU

Diagram 66 visar sysselsättningsutvecklingen vid scenariot med en utdragen internationell lågkonjunktur i kombination med tre olika antagande för lönebildningens funktions-sätt motsvarande NAIRU på 3,5, 4 och 5 procent. Enligt dessa beräkningar skulle en utdragen internationell lågkonjunktur förhindra att sysselsättningsmålet uppnås även vid en mycket väl fungerande lönebildning.

